

פנים לכאן ולכאן

דו-ירחון בענייני אקטואליה וחברה
לבית-הספר, למועזון ולתנועת הנוער

גיליון מס' 96 • אייר התשס"ז • מאי 2007

עורך: ד"ר שלמה צדקיהו

עורך משנה: רפי כהן, משרד החינוך

המערכת:

יגאל זלמנסון

יהודית זמיר

מרים דרמוני

חיה פלג

ד"ר צבי ירבלום

רבקה צירקה

ביה"ס מבואות ים

משרד החינוך - מרכזת המטה המשולב ליישום דוחות שנהר וקרמניצר

ממונה על יישום דוח קרמניצר, המטה המשולב ליישום דוחות שנהר וקרמניצר

משרד החינוך - מינהל חברה ונוער

רשת אמי"ת

משרד החינוך - מינהל החינוך הדתי

1667-ISSN 0790

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית

המטה המשולב ליישום דוחות שנהר וקרמניצר

סובלנות, התנהגות נאותה, אי אלימות ותרבות בית-הספר

בגליונות קודמים של "פנים לכאן ולכאן" פורסמו פרקים על התנהגות חיובית, התנהגות שלילית, אי אלימות ותרבות בית-הספר.

- הרס ציוד בבית-הספר - (12)
- חזרה לשיפור אקלים כיתה - (18)
- משכיני שלום בבית-הספר - (56)
- שיוויון מתחיל בבית-הספר - (38)
- חובות וזכויות בתקנון בית-הספר - (25)
- האם כל הנוער אשם ברצח - (32)
- כיתה של כבוד - (57)
- הצעה לתקנון ברוח דמוקרטית - (53)
- סובלנות וכבוד האדם - (53)
- נציב קבילות תלמידים בבית-הספר - (54)
- כבוד האדם בתקנוני בתי ספר - (56)
- בית-ספר ללא אלימות - (61)
- האם בית-הספר מפנק - (86)
- חובה להילחם באלימות מילולית - (61)
- חברת התלמידים נלחמת באלימות - (62)
- אלימות מינית בבית-הספר - (64)
- אם לא ננצח את האלימות - (66)
- מניעת אלימות והפחתת אלימות - (70)
- מי ילמד אותנו לנהוג - (81)
- אלימות באזורי הבילוי - (86)
- את/ה גרמת לתאונה - (60)

פנים לכאן ולכאן" הוא דו־ירחון בענייני אקטואליה, המיועד לתלמידים, למורים ולמדריכים בבית-הספר, במועדון ובתנועות הנוער.

"פנים לכאן ולכאן" נועד לסייע למערכת החינוך לחזק את החינוך לאזרחות ולדמוקרטיה, לטפח את תרבות הדיבור, לעודד עיסוק באקטואליה, לפתח חשיבה ביקורתית, לטפח את החינוך הפוליטי, לעודד סובלנות לדעות שונות, לעודד צריכת תקשורת ולטפח אישיות דמוקרטית.

"פנים לכאן ולכאן" רואה אור משנת 1988 – תשמ"ח, ועד היום פורסמו בו מאות פרקים בנושאים חברתיים שונים. הנושאים והחומר המתפרסמים בחוברות "פנים לכאן ולכאן" נקבעים משיקולים חינוכיים ערכיים, פסיכולוגיים וסוציולוגיים והם נתונים לפיקוחם של מחנכים.

"פנים לכאן ולכאן" יוצא לאור על-ידי המטה המשולב ליישום דוחות שנהר וקרמניצר במזכירות הפדגוגית במשרד החינוך.

המערכת:

e-mail: shlomo@macam.ac.il

עיצוב גרפי: ארט פלוס

איורים: דודי שמאי

הוצאה לאור: משרד החינוך, מח' הפרסומים

הפצה: ספר לכול: 03-5580111, 1-800-35-1-800

בפתח הגיליון

בימים אלה אנו חוגגים 40 שנים לאיחוד ירושלים. האירוע יצוין בטקסים ממלכתיים, בטקסים עירוניים, בצבא, בבתי הספר ובמוסדות תרבות. אולם לצד הפן החגיגי של האירועים עולות שאלות מטרידות בקשר למשמעות איחודה של ירושלים ובקשר לעתידה. בחרנו להביא בפרק הראשון בחוברת קטעים והמלצות לדיון בשאלות אלה.

הפרק השני מתייחס לשימור אתרים בישראל ולשימור אתרים היסטוריים עתיקים ואתרי טבע. חוברת זאת מתפרסמת בימים בהם נודע על חשיפת קבר הורדוס בן יותר מאלפיים שנים. הדיון בנושא מתמקד בחשיבות השימור ובעיקר בתפקידם של האזרחים המבוגרים והתלמידים לחיזוק השימור.

הפרק האחרון מתייחס לימי "החופש הגדול" העומדים בפתח.

ההתייחסות לחופש הגדול היא משני היבטים:

א. תרבות הפנאי בחופש הגדול ותרבות הפנאי בכלל, תוך מתן דגש על פעילות בקהילה;

ב. זהירות בדרכים בחופש הגדול.

ההתייחסות לזהירות בדרכים היא בעלת חשיבות לקראת ימי החופש, נוכח נתונים המלמדים כי בימים אלה נפגעים תלמידים בתאונות דרכים יותר מאשר ביתר ימות השנה.

המערכת

מה בגיליון

1. חגיגות ודאגות ביום ירושלים _____ 5
2. תלמידים כשומרי אתרי מורשת וטבע _____ 11
3. תאונות דרכים, מהירות ותלמידים _____ 18
4. מפתח עניינים של "פנים לכאן ולכאן" _____ 30

פרסומים בתחום החינוך לדמוקרטיה

- 1. אזרחים בבית-הספר**

תוכנית חינוכית מקיפה המציגה את בית-הספר כחברה בזעיר אנפין. הספר מאמץ את המלצות ועדת קרמניצר לחינוך לאזרחות וליישום תהליכים דמוקרטיים בבית-הספר. ("גוז טיימס", טל. 02-6437153).
- 2. בדרך לחוקה בהסכמה – סדרת מערכי שיצור**

סדרת מערכי שיצור שנכתבו על-ידי ח. בלינס וצ. אפינדל, בהנחיית: ד. גרובר (המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים).
- 3. חברת התלמידים וחינוך לדמוקרטיה**

ספר המציג גישה חדשה לחינוך לדמוקרטיה, באמצעות חברת התלמידים. ("קו וכתב", רח' החלוץ 25, ירושלים).
- 4. חינוך לדמוקרטיה ואקלים דמוקרטי בבית-הספר**

ספר על היבטים דמוקרטיים, מחקריים ויישומיים בבית-הספר ובמוסדות חברת התלמידים ב.ו. (מינהל חברה ונוער, משרד החינוך, רח' דבורה הנביאה 2, ירושלים).
- 5. מנהיגות תלמידים**

מדריך לחברי מועצת תלמידים, הכולל הנחיות לגבי בחירות, תקנון, ניהול ישיבות, "עשה" ו"אל תעשה" לחברי המועצה, רעיונות למועצות תלמידים, תאור טיפוסים שונים של מועצות וניהול תקין של מועצה ("קו כתב", רח' החלוץ 25, ירושלים).
- 6. רב שיח עם הדמוקרטיה – עקרונות וכללי משחק**

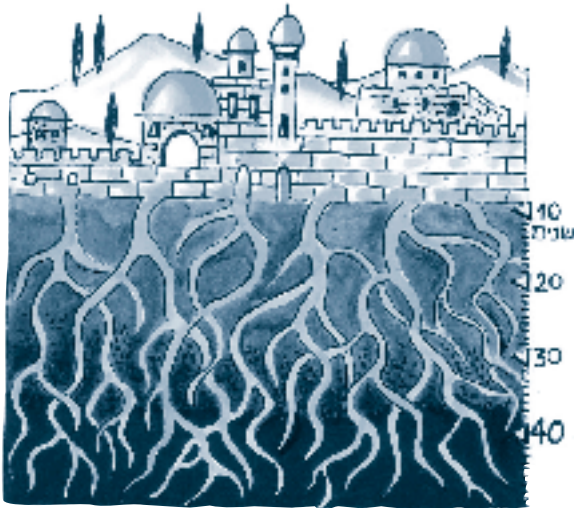
פיתוח ועריכה: ח. אדלר, י. רובינשטיין, א. פלזנטל וק. זריק (הוצאת רמות, תל-אביב).
- 7. רב שיח עם הדמוקרטיה: האזרח והריבון. שלטון החוק**

פיתוח ועריכה: א. פלזנטל, ד. זריק, ח. אדלר וי. רובינשטיין (הוצאת רמות, תל-אביב).
- 8. רב שיח עם הדמוקרטיה: זכויות האדם והאזרח**

פיתוח ועריכה: י. רובינשטיין, א. פלזנטל, ד. זריק וח. אדלר (הוצאת רמות, תל-אביב).
- 9. רב שיח עם הדמוקרטיה: חירות ושיוויון**

פיתוח ועריכה: י. רובינשטיין, א. פלזנטל, ד. זריק, וח. אדלר (הוצאת רמות, תל-אביב).
- 10. מומליץ – משא ומתן לצעירים**

תוכנית חדשה של משרד החינוך בעברית ובערבית למניעת אלימות וליישוב סכסוכים באמצעות משא ומתן, חוברת לתלמיד ומדריך למורה. (ספר לכול 03-5580111, 1-800-35-1-800).

ח גיגות ודאגות ביום ירושלים

1. לבחון את משמעות איחוד ירושלים ביום חגה.
2. לבחון את הקונפליקט היהודי-ערבי על רקע ירושלים.
3. לבחון את עתידה של העיר.

ירושלים חוגגת 40 שנה לאיחודה. יחד עמה חוגגים אזרחי ישראל ועמם יהודי התפוצות. רבים יגיעו לירושלים ביום חגה ובתוכם תלמידים רבים. הם, יחד עם צופי הטלוויזיה ומאזיני הרדיו, יהיו תחת ההרגשה כי זה אך טבעי להגיע לירושלים ביום שיחרורה, ואם לא ביום הזה אז ביום אחר.

מטרות הדיון

רקע לדיון

בירושלים כבר היית?

המציאות מלמדת כי פני הדברים מעט שונים. תלמידים רבים, בוגרי מערכת החינוך בישראל, לא ביקרו בירושלים אפילו פעם אחת. לרבים אחרים היא זרה כמעט לחלוטין. עיר בירה, בעלת ייחודיות היסטורית, דתית, ארכיטקטונית ונופית, יכולה להיות מרחב מלהיב למטיילים הצעירים, יכולה להיות ספר לימוד על תקופת התנ"ך, על תקופת יישוב הארץ, על ימי הקמת המדינה ועל ענייני חברה ומדינה והיא אינה כזאת. העיר יכולה להקנות את כל העושר הזה וכל אחד יכול לנצלו. האם אנו מנצלים את עושר העיר?

האם ירושלים יהודית?

בדיון על ירושלים, בכל יום ובעיקר בימי החג, עולה השאלה האם היא עיר יהודית או אולי עיר ערבית, עיר נוצרית, עיר ישראלית, או עיר קוסמופוליטית. בירושלים מתנהל מאבק על צביונה ועל השליטה בה. מצד אחד, מנסים היהודים להרחיב את השליטה בה, מצד שני מנסים המוסלמים להרחיב את השפעתם ולערער את מעמדה של ישראל ומעמדה של ההיסטוריה היהודית בעיר. החוקר המזרחן, ד"ר יצחק רייטר, כתב אשתקד כי "בדור האחרון הולכת ונכתבת מחדש היסטוריה איסלאמית ערבית של ירושלים". תוך טענה כי הערבים שלטו בירושלים אלפי שנים לפני בני ישראל (ראו קטע מס' 4), נעשה נסיון לחזק את האחיזה המוסלמית ולהחליש את האחיזה היהודית.

קשר נפשי לירושלים

מקומה של ירושלים בתודעה היהודית-ישראלית בא לידי ביטוי בדבריו של ראש הממשלה לשעבר אהוד ברק, שאמר ביום ירושלים, לפני 8 שנים, את הדברים הבאים: "...רק מי שאינו מבין את עומקו של הקשר הנפשי הטואטלי של העם היהודי לירושלים, רק מי שתלוש לחלוטין מכל זיקה למורשת ההיסטורית ומנוכר לחזון העם, לשירת חייו, לאמונתו ולתקוות הדורות, מסוגל בכלל לעלות על דעתו ויתור של מדינת ישראל על חלק מירושלים. רק מי שאיננו מבין שירושלים ארוגה וספוגה בנשמת אבותינו זה 3000 שנה, מוקד תחילתו של עמנו וסוד כוחו וקיומו, יכול לתבוע מאתנו לפנות לה עורף. לא יקום ולא יהיה דבר, כי בנפשנו הוא, ירושלים אוחדה ולא תחולק עוד ושוב לא תצא מריבונות ישראל!"

הערבים הישראלים וירושלים

יחסם של הערבים הישראלים לירושלים הוא בעל שני צדדים. למתבונן מבחוץ נראה האיחוד כמתנה נפלאה עבורם. לפני האיחוד הם היו מנותקים מהמקומות הקדושים בעיר, ומנותקים מקרובי משפחה. פעמיים בשנה הותר לערבים הנוצרים, באישור מיוחד, לצאת למקומות הקדושים ולביקורי משפחות דרך מעבר מנדלבאום לתקופה קצרה. הם לא יכלו לחלום על תפילה באל-אקצה ועל ביקור בהר הבית. האיחוד שינה את המציאות מקצה לקצה: הם מגיעים לתפילות יום שישי ולתפילות בחגים בנסיעה קצרה וללא עיכובים. הם התאחדו עם קרובי משפחה ורבים מהם הרחיבו את קשרי המסחר שלהם עם בעלי עסקים בירושלים המזרחית. לא מעטים מהם אף עברו להתגורר בה. אך זה רק פן אחד של המציאות. הפן השני הוא התנגדות לפעולותיה של המדינה, מדינתם, לנעשה בעיר. במקרים רבים הנהגתם מהווה גורם מרכזי במחאה נגד מדינת ישראל. הם נושאי הדגל של הקריאה "אל אקצה בסכנה" והם היו הגורם המוביל להתנגדות לעבודות ליד שער המוגרבים וגררו אחריהם את העולם הערבי.

הסופר ש"י עגנון

נולד בירושלים ונולד באחת מעיירות הגולה;

ירושלים בהלוויה ובחתונה

ולהימנון שליכדו את תפוצות ישראל ברחבי הגולה ואת מחוללי הציונות, תנועת השחרור הלאומית יהודית.

בהלוויה ובחתונה

קדושת העיר וזכר תפארתה נשזרו לחלופין כמעט בכל חג וטקס דתי שקיימו יהודים בגלויות תבל בוקר, צהריים וערב: "שחרית", "מנחה" ו"ערבית". בהלוויה, בברית מילה, בבר מצווה, בברכת המזון בסיימה של ארוחה, ואפילו בחתונה, בשעה ששני בני-זוג באים בברית הנישואין משולבת ירושלים בבניין המשפחה החדשה: "עם אשכך ירושלים תשכך ימיני". יאמר החתן, "תדבק לשוני לחכי אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי".

נדב שרגא, 2005

... ב-1966 אמר הסופר ש"י עגנון, בנאום לרגל קבלת פרס נובל, כי מחמת שואה היסטורית (חורבן ירושלים) נולד באחת מעיירות הגולה, אך תמיד ראה עצמו כאדם שנולד בירושלים.

ירושלים במרכז התפילות

אחרי חורבן הבית התעצמה אף יותר קדושתה של ירושלים ושמרה על לכידתו של העם הגולה וייחודו. זיכרון החורבן הפך למסורת שנתית, שכללה בתוכה גם תקוות לעתיד. בניינם מחדש של ירושלים והמקדש עמד במוקד תפילותיהם וחלומם של יהודים אלפיים שנה. "שייבנה בית המקדש במהרה בימינו", התפללו יהודים בכל קצוות תבל. האמרה "לשנה הבאה בירושלים הבנויה" הפכה לדגל

העבודות בשער המוגרבים משקפות את בעיית ירושלים

ביום השנה ה־40 לאיחוד ירושלים ניתן היה לחוש כי העיר שחבורה לה יחדיו עדיין לא כל כך מחוברת. פעולות הנדסיות וארכיאולוגיות פשוטות בצד הכותל המערבי, ליד שער המוגרבים, הביאו לגל של מחאות בעולם המוסלמי.

בחרנו להביא קטעים משני מאמרים המתייחסים לנושא.

2 את ההתלקחות בהר הבית אפשר היה למנוע, אילו רק ידעו בממשלה לעבוד בתיאום עם גורמים בינלאומיים

האמת אינה מעניינת

האמת העובדתית לא תעניין איש. בהנחה שעבודות אלה אכן היו חיוניות, צריך היה להכין מראש את הרקע ואת הגיבוי המשפטי, המדיני וההסברתי. ישראל יכולה לשלב בתוכניות את גורמי אונסק"ו, את מצרים וירדן, ואולי אף להכניס את הוותיקן בסוד התוכניות. זה נושא בו צריך היה לשלב את הנהגת הרשות הפלשתינית, את ראשי הוואקף ואת הח"כים הערבים.

ממשלת ישראל משחקת בימים אלה באש. היא הבעירה במקביל שני מוקדים, אחד בגבול הצפון והשני בירושלים. גם פה וגם שם אנו עושים מה שאנו עושים בתחושה חזקה של צדק, אולם אם תטפח המציאות על פנינו, אם ניקלע להתקלחות שקשה יהיה להכילה – יתברר לעיני כל עד כמה לא היינו חכמים.

מוקד העצבים הרגיש בעולם

... עניין רגיש פי כמה, הוא הקמת גשר חדש העולה לשער המוגרבים שבפתח הר הבית. אני מוכן לקבל את הטיעונים, כי עבודה זו של החלפת הסוללה המכוערת והמסוכנת, שהוקמה לאחר מלחמת ששת הימים, באמת צודקת, דרושה וראויה, אלא שהדרך בה נעשו הדברים אינה חכמה.

הר הבית הוא אולי מוקד העצבים הרגיש בעולם. אם תפרוץ תבערה עולמית בקשר לעבודות אלה, אם נעמוד בפני השתוללות יצרים בעולם הערבי והמוסלמי, איש לא יתעניין במטרה ההנדסית והארכיטקטונית של העבודות שנעשו במקום ...

האם ישראל טענה על טלא טיגרה לוראים
ערביים שונים בלוחניות בטער האולרזיס?
לדין

לעצור ולחשוב

המהומות שפרצו בהר הבית צריכות לשכנע את הממשלה לעצור ולחשוב לרגע, ולהשלים תיאום עם כל אותם גורמים שצריך היה להסתייע בהם מלכתחילה.

שלמה גזית, "מעריב", 12.2.2007

החפירות ליד שער המוגרבים לא יכולות לשמש עילה לשום מחאה

אין מקום למחאה

החפירות ליד שער המוגרבים לא יכולות לשמש עילה לשום מחאה.

העבודות שנעשות בגלוי לעיני כולם, מחוץ למתחם ההר, כדי לשפר את דרכי הגישה? הדחפור המסכן, או עבודת הידיים של הארכיאולוגים הם סיבה למהומות? נדמה שגם המוסלמים לא חושבים כך, בניגוד לפעמים הקודמות, לפי שעה הם לא הצליחו להביא לגרום לאינתיפאדה חדשה, למרות כל ניסיונות ההסתה של השייח' ראד סלאח וחבריו.

... יש חוסר סימטריה בין זעקות העולם הערבי לבין המצב בהר הבית, בין קריאות השבר של התנועה האיסלאמית לבין המציאות בשטח.

את קולות הזעקה וההפגנות היינו צריכים לשמוע דווקא בצד הישראלי, ובמקום הסיסמה "אל אקצה בסכנה" היה ראוי לומר "הר הבית היהודי בסכנה", אחרי שכמעט כל השרידים ההיסטורים של התרבות היהודית והעברית על ההר נמחקו, ואיש לא הגיב.

הרס ארכיאולוגי

בעשר השנים האחרונות, או לפחות מאז 1999, עושים המוסלמים על הר הבית כרצונם. הם הכניסו לשם כלים כבדים הרבה יותר מהטרקטור המצחיק שחופר עכשיו ליש שער המוגרבים, פרצו קירות ורצפות והרסו קשתות עתיקות. המוסלמים גם בנו בלי חשבון מסגד ענק באורוות שלמה, ואת השפכים שאספו, בעלי ערך ארכיאולוגי עצום, השליכו בנחל קדרון.

נגד ההרס הזה מחו אז מאות ארכיאולוגים ואנשי רוח, בהם גם כאלה שמוכנים להעביר את הריבונות על ההר לידי המוסלמים עצמם. המחאה נכשלה.

בכלל, הסכנה הפוטנציאלית לא מרחפת על המתפלל המוסלמי, אלא על המבקר היהודי על ההר.

מה על ישראל אשטו נכח ההסתה של גורמים שונים בשני החפירות בשער המוגרבים?

יום לאחר פתיחת המנהרה ב־1996, פרצה מלחמה וכבר באותו יום נהרגו 11 חיילים ישראלים ו־69 פלשתינים. בהמשך עלה מחיר הדמים. היום שבו עלה שרון להר הבית הסתיים במהומות, שבהן נהרגו שבעה, ובהמשך פרצה האינתיפאדה שליוותה אותנו שנים. העבודות הנוכחיות הסתיימו במהומות שגרתיות ובתהלכות מחאה.

לאנשים נמאס מהזעקות "זאב, זאב"

ד"ר עאדל מנאע, עמית בכיר במכון ון ליר וחוקר החברה הפלשתינית, אמר בראיון ל"כל הזמן", "חלק מהציבור לא מקבל את הזעקות האלה של 'זאב, זאב'. כל פעם זועקים על הרס אלי־אקצה, ונראה שלאנשים נמאס". כדאי לשים לב לדבריו, ולא להתרגש מכל פרובוקציה של גורמים מוסלמים חדורי שנאה.

שלום ירושלמי, "מעריב", 12.2.2007

מה היה על ישראל אשטו נכח הריס של הרס ארכיאולוגי בהר הבית?

בחנו את מאמריהם של שלמה גזית ושל שלום ירושלמי וציינו את הטעוניהם שאתם מקבלים בשני המאמרים ואת הטעוניהם שאתם דוחים. נמקו את בחירתכם.

לידיון

המוסלמים משכתבים את ההיסטוריה של ירושלים

בית המקדש הוא המצאה יהודית

אבל ההיסטוריה החדשה, המקוממת ביותר, התייחסה לבית המקדש כאל שקר שהומצא על-ידי היהודים. בשיח הציבורי הערבי מוסיפים בשנים האחרונות דרך קבע את המילים 'אל מזעום', דהיינו - המתיימר, או השקרי, כאשר מתייחסים למקדש היהודי.

פסק דין שפורסם באתר האינטרנט של הווקף בירושלים קבע כי דוד, שלמה והורדוס לא בנו את ההיכל, אלא רק שיפצו משהו שהיה קיים שם עוד מימי הבית הראשון. והמופתי הנוכחי של ירושלים, השייח סברי, קבע כי אין שום שריד שמוכיח את טענת היהודים, שבמקום היה מקדש.

אי אפשר להתייחס בסלחנות

...אם בעבר ניתן היה להתייחס למסכת בדיות מסוג זה כאל חריג אזוטרי, הרי מאז ועידת קמפ־דיוויד 2000, אי־אפשר עוד להתייחס לכך בסלחנות. הטענה כי ליהודים אין זיקה אמיתית לירושלים ולמקומות הקדושים, לא זו בלבד שעברה תהליך של הפצה והטמעה בקהילות ערביות ואיסלאמיות והפכה נחלת השיח הציבורי הערבי, אלא גם ההנהגה הפלסטינית אימצה אותה.

לא בריבונות ישראלית

ימים רבים אחרי שסיים את תפקידו כשר חוץ בממשלתו של אהוד ברק, כתב ההיסטוריון שלמה בן עמי, כי "בחודשים אוגוסט וספטמבר 2000, הרהיבית כבר לא היה בריבונות ישראלית ונאמנות פלסטינית, אלא לגמרי בריבונות פלסטינית. כל שאנו דרשנו הוא ריבונות במעבה האדמה, אבל הפלסטינים זלזלו לחלוטין בדרישה שלנו. הם אמרו שוב ושוב, שאין שם שום דבר ולא היה שם שום דבר. הם כפרו בכך שיש לנו איזו שהיא זכות בהר הבית".

נדב שרגאי, 2005

ד"ר יצחק ריטר, שבדק אוסף של פסקי הלכה של מופתים מרכזיים בעולם המוסלמי, אתרי אינטרנט של תנועות איסלאמיות ואף העמיק ברבים מספרי העיון הפופולריים בערבית העוסקים בירושלים, קבע כי "בדור האחרון הולכת ונכתבת מחדש היסטוריה איסלאמית ערבית של ירושלים... "

מי שלט בירושלים?

במרכז הכתיבה עומדת הזכות ההיסטורית של הערבים על ירושלים ופלסטין, וכי הטיעון המרכזי הוא שהערבים שלטו בירושלים אלפי שנים לפני בני ישראל. לצד הבניית הקייס הערבי איסלאמי, פיתחו היוצרים המוסלמים את הכחשת ושלילת הנרטיב היהודי־ציוני, ובמסגרת זו ביצעו דה־יהודיזציה של הרהיבית, הכותל המערבי וירושלים בכלל.

ריטר אף מצא כי בניגוד להיסטוריה הידועה שלפיה הוקם מסגד אל־אקצה במאה השביעית, מחוזקת בשנים האחרונות מסורת עתיקה מראשית האיסלאם הגורסת כי אל־אקצה נבנה 40 שנה לאחר שנבנה המסגד הראשון במכה על ידי האדם הראשון, כלומר סמוך לימי הבריאה.

המסגד נבנה על ידי אברהם ושלמה

מסורות אחרות שהופיעו באתר האינטרנט של הנהלת הווקף בירושלים, ייחסו את בניית אל־אקצה לאברהם ולשלמה כדמויות איסלאמיות בלא קשר ליהדות. שר הווקף הירדני לשעבר, עבד אל סלאם אל עבאדי, ראש התנועה האיסלאמית השיח ראאד צלאח ואתרי אינטרנט אסלאמיים, הזכירו את אברהם כמי שבנה את מסגד אל־אקצה לפני 4000 שנה.

1. האם ניתן לסכסך היסטוריה או שההיסטוריה כותבת את עצמה?

והאם שיכתוב ההיסטוריה של ירושלים יכול להצליח?

2. האם יש חשיבות אנסיונות לסכסך את ההיסטוריה של ירושלים והאם יש דרך אסרסר סז

טענות המסכתבים?

לדיון

ההתנתקות הבאה מתבקשת בשכונות במזרח ירושלים

התרסקות אשליות

מאז מלחמת ששת הימים לא נמצאה ישראל בצירוף כזה של התרסקות אשליות והשתחררות מחלומות בהקיץ. את המומנטום הזה צריך להמשיך, כי בכך ישראל רק מצילה את עצמה.

לאחר שהימין הסכים להשתחרר מקללתה של עזה הגיע הזמן להתנתקות הבאה – מן הפלשתינים של מזרח ירושלים.

מדובר ברבע מיליון בני־אדם, שאין להם דבר וחצי־דבר עם גורלה ועם זהותה של מדינת ישראל, ולפי כל תוכנית בינלאומית הם אמורים להיות חלק מאזרחי המדינה הפלשתינית. אבל מסיבות לאומיות של "איחוד ירושלים", ובניגוד לדעת העולם כולו, החליטה ישראל להעניק לפלשתינים אלה תעודות זהות כחולות, המאפשרות להם ליהנות מביטוח לאומי, ביטוח בריאות חינוך חינוך חינוך ומעבר חופשי בישראל ובשוק־העבודה שלה.

נטל של רבע מיליון פלשתינאים

את איחוד ירושלים לא השגנו, ויהודים אינם נכנסים למזרח העיר אך נטל של רבע מיליון פלשתינים קיבלנו גם קיבלנו. מאזן ההגירה של יהודים לירושלים הוא שלילי בעוד שמאזן ההגירה הערבי הוא חיובי. אדרבה, מאז הקמת "עוטף ירושלים" שבים פלשתינים בעלי תעודות זהות כחולות בהמוניהם מן הגדה לפנים העיר, בקצב של 300 נפש בשבוע. מדובר באיוולת התאבדותית של ישראל, שעכשיו עם הסרת המסכות, חובה לתקנה.

שיהיו אזרחי המדינה הפלשתינאית

ישראל טענה תמיד כי הזכויות הנזכרות לעיל שומרות את ערביי מזרח ירושלים מחוץ להקצנה הפוליטית הפלשתינית.

טענה זו נכונה רק בחלקה. אין בה התייחסות לשיקולים הדמוגרפיים כבדי־המשקל, החמורים בהרבה מן השיקולים הביטחוניים הרגועים והזמניים.

עלינו להצהיר כי הפלשתינים ממזרח ירושלים יהיו בכל הסדר אזרחיה של המדינה הפלשתינית, הרשות הפלשתינית לא תוכל להתנגד למהלך כזה; הרי היא חתרה לכך מאז הקמתה. העולם יצטרך לקבל זאת, כי בכך תשדר ישראל שפניה להסדר בשלבים עם הרשות הפלשתינית. ואשר לתושבים עצמם, מובן להם שהם יחזרו לרשות הפלשתינית במוקדם או במאוחר, ועדיף במוקדם. מה גם שאין מדובר בהזתם ממקומם.

לדאוג לדמוגרפיה

החלטה כזו לא רק תחסוך לישראל סכומי עתק של ביטוח לאומי וכיוצא בזה, אלא גם תייתר את נהירת הפלשתינים מן הגדה המערבית אל תוך העיר. "עוטף ירושלים" הוקם למען ביטחון העיר. עתה צריך לדאוג לדמוגרפיה, שלה ושל ישראל כולה.

גיא בכור, "ידיעות אחרונות", 10.6.2004

1. ישראל הרחיבה את גבולות ירושלים לצפון, למזרח ולדרום, באופן שהעיר כוללת עוד 250,000 ערבים, מתוך כוונה לחזק את ירושלים מבחינה טריטוריאלית.

- האם ישראל נהלה נכון?

- האם הרחבת גבולות העיר חיצקה אותה או החלישה אותה?

2. הכותב מציע להיתנתק מחלק מהשכונות שסופחו לעיר.

האם אתה מקבל את הצעה?

3. האם השיקולים של ישראל בירוסאים צריכים להיות סרכיים, ביטחוניים, דמוגרפיים או

כואם גם יחד? נמקו את גשועתכם.

לדיון

ת למידיים

באתרי מורשת

1. להכיר ולהעריך אתרי מורשת וטבע בארץ.
2. להציג את הדילמה שבין צרכי פיתוח וקידמה לבין הצורך לשמור על העבר ועל הטבע.
3. לעודד תלמידים ומורים להשתתף בפעולות לשימור אתרים בסביבת בית הספר.

מטרות הדיון

מדינת ישראל משופעת באתרים היסטוריים ובאתרי טבע. חלקם ידועים ומצויים בתודעה שלנו וחלקם נסתרים, חלקם קרובים לבית וחלקם רחוקים ממנו, חלקם בעלי חשיבות עולמית וחלקם בעלי חשיבות מקומית.

רקע לדיון

אתרי מורשת עולמית ומקומית

תחת מונח זה נכללים אתרי מורשת בעלי חשיבות היסטורית (לחלקם הגדול יש נגיעה בתוכנית הלימודים במקצועות השונים – היסטוריה, ספרות, של"ח), חשיבות לאומית וחשיבות תרבותית (כגון: גן הילדים הראשון בראש פינה).

לצידם נכללים אתרי מורשת בעלי חשיבות לאומית וחשיבות עולמית (כגון: הכותל המערבי, מצדה). בין אתרי המורשת ניתן למנות אתרים בני אלפי שנים ולצידם אתרים מתקופת ראשית ההתיישבות בארץ. בין האתרים בני אלפי שנים, ניתן למנות את התלים המקראיים ואת הערים העתיקות. בולטים ביניהם האתרים העתיקים המצויים ברשימת אתרי מורשת עולמית של אונסק"ו (עיינו בקטע מס' 3). בימים האחרונים נודע על מציאת קבר הורדוס, שהיא תגלית ארכיאולוגית דרמטית, המצביעה על העושר של האתרים בישראל.

ליד הבית וליד בית הספר

חלק גדול מאתרי המורשת בארץ נמצאים לידנו ממש. תושבי ירושלים, חיפה, תל אביב-יפו, באר שבע, חברון, מודיעין, זכרון יעקב, טבריה, צפת וערים וכפרים רבים נוספים חיים ממש בתוך ההיסטוריה.

תודת המערכת נתונה למועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות על סיועם בכתיבת פרק זה.

במקומות אלה ניתן ללמוד היסטוריה מהספר, מהמורה, אך גם ביציאה החוצה ובפעולות שיסייעו לשימור ולהגנה על אתרי מורשת. השמירה על היכל התרבות בתל אביב או על החווה החקלאית בפתח תקוה היא עניין של תושבי הערים האלה. שימור רחוב נחלת בנימין בתל-אביב או שימור שכונת נחלת שבעה בירושלים מהווים תרומה חשובה לתושבי ערים אלה.

גם שמירת הטבע

רוב תושבי ישראל גרים ליד אתרי טבע. תושבי ירושלים הגליל, הנגב ובקעת הירדן חיים ממש בתוך הטבע. תושבי אזור החוף חיים בקשר הדוק עם הים התיכון ועם הטבע. החיים בטבע הם מעשה שבשיגרה עבורנו, אך נסו לתאר מצב שבו חופי הים יזדהמו עד שלא ניתן יהיה לטייל בהם. איכות החיים של כל תושבי מישור החוף תיפגע.

עזרת הציבור

אתרי מורשת ואתרי טבע אינם נשמרים מאליהם. מישהו צריך לעזור ולהגן עליהם. קרוב לודאי שאם הציבור היה נזעק לשמור את בנין גמנסיה הרצליה בתל אביב בשנות ה-60, הוא לא היה נהרס.

האם קיימים היום מבנים המיועדים להריסה שאנו נצטער על הריסתם בעתיד?

1. אתרים שנבנו לפני שנת 1700, מוגנים על-ידי חוק העתיקות וחוק שימור עתיקות. האם נראה לכם שיש לשנות את השנה הקובעת לשנת 1800 או אף לשנת 1900.
2. לאיזה אתר היסטורי בארץ יש לך קשר מיוחד ומדוע?
3. באלו אתרים היסטוריים ביקרתם, עם בית הספר או עם המשפחה, בשלוש השנים האחרונות?

---

4. אלו אתרים בסביבת בית הספר שלכם נבנו לפני 2000 שנים?

אלו אתרים בסביבת בית הספר שלכם נבנו לפני 100 שנים (לפני 1900)?

---

5. אלו אתרי טבע קיימים בסביבת בית הספר שלכם?

6. בשנים האחרונות נעשו מאמצים לשמירת אתרים היסטוריים בערים הגדולות בארץ: המושבה הגרמנית בחיפה, מושבת הטמפלרים (בקריה בתל אביב), מושבת הטמפלרים בירושלים, זכרון יעקב ועוד. מה התרומה של השימור לתרבות הישראלית?
7. חלק ניכר מההחלטות על שימור אתרים הוא תוצאה של לחץ צבורי. האם אתם רואים שגם תלמידי בתי הספר צריכים להשמיע את קולם בעניינים אלה?

1 מהו שיחור היסטוריו? מדוע אסתר חקים ושקונת ישנת?

1. **אתרים בעלי חשיבות לאומית**
אתרים בהם התרחש אירוע היסטורי לאומי.
2. **מבנים בעלי חשיבות מקומית**
אתרים אלה הם חלק מההיסטוריה של היישוב. הם מהווים חלק מהווי החיים בו ונטועים בזכרון ההיסטורי והחוויתי של בני המקום.
3. **אתרים המהווים דוגמה אופיינית לתרבותה של חברה מסויימת בתקופה מסויימת**
לדוגמה, דגמי ההתיישבות שנוצרו בארץ בעקבות העליות ומבני ביטחון.
4. **מבנה או מיכלול מבנים המהווים דוגמה לתרבות בנייה טכנולוגית בנייה וחומרי בנייה.**
5. **אתר בו גרה אישיות מפורסמת אשר פעלה ותרמה להתפתחות היישוב**
לדוגמה, בית ביאליק בתל-אביב.

המועצה לשימור

שימור מוגדר כפעולה להבטחת המשך קיומם של מבנים הנושאים ערכים תרבותיים, היסטוריים וארכיטקטוניים, בתוך תרבות עכשווית ובעלת צרכים מיידיים ועתידיים.

עם צריך לכבד את עברו

לשם מה לשמר מבנים אלה?

נדמה שדבריו של יגאל אלון מביאים את תמצית התשובה "עם שאינו מכבד את עברו, ההווה בו הוא חי דל ועתידו לוט בערפל!". כלומר, שימור מבנים היסטוריים דרוש לנו גם בשל תחושת היציבות וההמשכיות ההיסטוריות שלנו, הן כפרטים והן כעם.

האתרים ההיסטוריים הם חלק בלתי נפרד מתרבות, הם הנכסים התרבותיים הבנויים.

קריטריונים ערכיים

האתרים ההיסטוריים שאנו מבקשים לשמר, ניתן לסווגם על פי קריטריונים ערכיים:

עיינו בסוגים שונים של אתרים לשימור והביאו דוגמה לכל אחד מהם.

לדין

2 שיקולים לזלזול אשני הצדפים

הרס של אתר היסטורי ביישוב צריך לעורר מחשבה, הסתייגות ובמקרים רבים אף מניעה ואף התנגדות. יחד עם זאת, אין טעם לשמר כל מבנה ומבנה. בחברה מתפתחת יש להתחשב בצרכי ההווה והעתיד.

המועצה לשימור

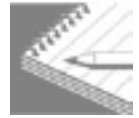
... התיירות, חוץ ופנים, נמשכת אל אזורי השימור, שהם לרוב ראשיתו של היישוב. בד בבד עם התיירות מתפתח האזור מבחינה מסחרית. חנויות מסוגננות, בתי קפה, מסעדות, מוזיאונים ומופעי רחוב. אל הרווח הכלכלי נוסף את ההיבט הערכי והצורך החברתי ונראה כי למרות דברי המקטרגים כי שימור עוצר פיתוח, יוצר השימור ערך סביבתי רב ולנו כחברה יש צורך בערך זה.

המועצה לשימור מציינת שיש לשמר מקומות שהם ראשיתו של היישוב.

האם מוכרים לכם מקומות כאלה בארץ ומה אצלכם התוצאה של שימורם?

לדין

בין שינוי או הריסה לבין שימור סיפורם של ארבעה אתרים

בארץ קיימים עשרות אתרים הנתונים במצב של בין שינוי או הריסה לבין שימור. מצד אחד הקידמה והפיתוח דוחפים לשינוי, ומצד שני העבר קורא לנו לשמור עליהם. להלן מוצגים אתרים וסיבות לשמירתם או להריסתם. עיינו בסיבות להריסתם או לשימורם וחוו את דעתכם.

המקום	סיבות לשימור	סיבות לשינוי
בית פרומין - בנין הכנסת ברח' המלך ג'ורג' בירושלים	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ משכנה השני של הכנסת ששימש אותה במשך 16 שנים, משנת 1950. ⊗ במשכן זה נחקקו חוקים מהחשובים בספר החוקים. ⊗ ניתן להקים במקום מרכז לימוד לשלטון ולדמוקרטיה או מוזיאון. 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ בנין שאין בו שום יחודיות ארכיטקטונית. ⊗ ניתן להקים במקומו מבנה רב קומות שיתרום לפיתוח מרכז העיר. ⊗ מבנה רב קומות יתרום הכנסות נוספות לעיריה.
העיר העתיקה בבאר שבע	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ רחובות עם מבנים בני 100 שנים. ⊗ ניתן לפתח במקום מרכזי בילוי. ⊗ יוסיף לייחודות של העיר. 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ המקום מוזנח ועלוב. ⊗ אין יחודיות בבניינים בני 100 שנים.
היכל התרבות בתל אביב	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ נחשב לאחד מאבני היסוד של התרבות בארץ. ⊗ משמש כבית התזמורת הפילהרמונית. 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ האולם אינו מתאים לתזמורת. ⊗ המבנה די חדש ואין בו שום יחודיות.
גן הילדים העברי הראשון בראש פינה	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ בית הספר הסמוך נמצא בתהליך שימור. ⊗ הגן הוא חלק מבית הספר. ⊗ ראש פינה מסמלת את ההתיישבות של העלייה הראשונה. ⊗ הגן קיים משנת 1882. ⊗ במקום תיבנה אכסניית נוער. 	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ משמרים את ביה"ס ואין צורך לשמר גם את גן הילדים. ⊗ המבנה רעוע ומסוכן. ⊗ הוא מפריע לבנות שם אכסנית נוער.
מקום בסביבתכם - היש מקום בסביבתכם הנתון במצב דומה?	סיבות לשמורו	סיבות להריסתו

מה צאתך האם לשנות או לשמר?

בנין הכנסת בירושלים

העיר העתיקה בבאר שבע

היכל התרבות בתל אביב

גן הילדים העברי הראשון בראש פינה

**מה האתר ההיסטורי הקרוב ביותר לבית הספר?
מה אתר הטבע הקרוב ביותר לבית הספר?
מה אתם יכולים לעשות לשמירתם?**

<p>מה מצב האתר? _____</p> <p>_____</p> <p>מה אתם יכולים לעשות לשימורו? _____</p> <p>_____</p>	<p>האתר ההיסטורי העתיק הקרוב ביותר לבית הספר</p>
<p>מה מצב האתר? _____</p> <p>_____</p> <p>מה אתם יכולים לעשות לשימורו? _____</p> <p>_____</p>	<p>אתר הטבע הקרוב ביותר לבית הספר</p>
<p>מה מצב האתר? _____</p> <p>_____</p> <p>מה אתם יכולים לעשות לשימורו? _____</p> <p>_____</p>	<p>אתר היסטורי (בן 100–200 שנים) הקרוב לבית הספר</p>

מהי המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות

שנבנו לפני שנת 1700 מוגנים על ידי חוק העתיקות וחוק שימור עתיקות). מידע נוסף על שימור אתרים היסטוריים, מאבקים ציבוריים ופועלה של המועצה לשימור אתרים ניתן למצוא באתר האינטרנט: www.shimur.co.il

המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות פועלת למניעת הרס מתחמים ומבנים בעלי ערך היסטורי, תרבותי וארכיטקטוני, לשימורם כחלק מן המורשת הבנויה ולהגברת המודעות הציבורית בנושא שימור מבנים ואתרים שנבנו והוקמו בין השנים 1700 ו-1950 (אתרים

אתרי מורשת עולמית עם בישראל

התלים המקראיים:

מכלולים ארכיטקטוניים ייחודיים

התלים המקראיים - מגידו, חצור ובאר שבע הוכרזו על ידי אונסק"ו כבעלי ערך תרבותי עולמי יוצא דופן ונבחרו כמתאימים ביותר לייצג את 200 התלים המקראיים הפזורים בישראל, שהיו בעבר ערים פורחות. הערים הוקמו לצד דרכי המסחר העתיקות, והטביעו את חותמן על ההיסטוריה של ארץ ישראל.

תל חצור הוא הגדול בתלי צפון הארץ ובעבר שכנה בו עיר עשירה שהיוותה צומת מסחר חשוב ומנתה בשיאה 15,000 נפש.

בתל מגידו שכנה עיר מבצר אסטרטגית בליבה של "דרך הים" העתיקה שהוליכה ממצרים לבבל, והיא מהווה אתר חשוב גם בתפיסה התיאולוגית הנוצרית.

תל באר שבע שכנה בהצטלבות דרך הים ודרך המלך ושימשה כמרכז מנהלי, דתי ומסחרי של אזור הדרום.

"ידיעות אחרונות", 8.3.2007

שני אתרים נוספים בישראל הוכרזו על ידי אונסק"ו, בחודש שעבר, כאתרי מורשת עולמית: דרך הבשמים והתלים המקראיים.

דרך הבשמים:

תופעה ייחודית עולמית

דרך הבשמים ההיסטורית השתרעה לאורך 2,400 ק"מ, תחילתה בעומאן ובתימן, המשכה בערב הסעודית וירדן, בואכה הנגב עד לנמל עזה, ושימשה להובלה בשמים וסחורת מדרום חצי האי ערב לאגן הים התיכון.

הקטע המרשים ביותר בציר הראשי של דרך הבשמים שאורכו 65 ק"מ, השתרע ממואה (סמוך למושב צופר בערבה) עד לעיר הנבטית עבדת, אשר היה בשימוש במשך 700 שנים והפך את החברה הנבטית מחברה נוודית לחברת קבע משגשגת. בתום המסע הארוך הגיעו השיירות לנמל עזה ומשם הפליגו לרומא ולנמלי הים התיכון.

...כיום פעילה לאורך דרך הבשמים תיירות שוקקת, מהערבה בדרום מזרח, דרך מצפה רמון, חוות הבוודים והערים הנבטיות, ועד צפון מערב הנגב לאורך דרך הבשור.

קרוב לודאי שביקרתם באחד מאתרי מורשת עולמית.

מה אצלכם? מוסיפה חשיפה האתר לרצונות הישראלים ולרצונות העולמיים?

השיבות כעולות השיחור

מנהל אגף שימור ופיתוח ברשות הטבע והגנים. "כל סדק בקיר, כל סחף אדמה, או שורשי צמחייה המנתקים אבנים מהקרקע, דורשים בחינה מעמיקה של השטח". "יש צורך בהסדרת הניקוז של מים במקום התיקון, בטיפול בנזילות, בייבוס ובלחות, בטיפול באדמה ובגורמים נוספים".

"ברמה הלאומית, מקבלי ההחלטות אינם חושבים לטווח הארוך, וארץ ישראל עלולה להיפרד מכמה מנכסיה התרבותיים החשובים ביותר... מבחינת התקציב, אנחנו בכלל לא מדברים על פיתוח תיירותי ועל שיווק האתרים, אנחנו מדברים על האצבע בסכר".

תמי ליאב, "ידיעות אחרונות", 22.4.2007

... רשות הטבע והגנים מצביעה על עשרות אתרי עתיקות מונומנטליים ברחבי הארץ, חלקם מימי המקרא ואף הוכרזו על ידי אונסק"ו כאתרי מורשת עולמיים, אשר נמצאים במצב סכנה ממשית. לטענת הרשות, אם המדינה לא תתעורר בהקדם, האתרים האלה פשוט לא ישרדו... שטחים רבים בתוך האתרים נסגרו לקהל המבקרים, ובמקום להתרשם מן העתיקות וליהנות מיופי המקום אנו נתקלים בשלטי "סכנת מפולת" ו"אין כניסה". קשה לדמיין שלטים כאלה בכניסה לקולוסאום ברומא או לאקרופוליס באתונה.

"חשוב להבין שהצורך בתקציב גדול ולאורך זמן נובע מפעולות השימור המורכבות", כך טוען זאב מרגלית,

שיחור אתרים הוא שיחור התרבות וההיסטוריה

ראיון עם האפריל סגדיה חנף

מצוה רחוב נחל בנימין ראוי לשיחור?
(או מקום אחר המוכר לתלמידים)

מה המצב בארץ בנושא שיחור אתרים?
אם נשווה את מצבנו למצב במדינות אירופה נמצא שאנו בפיגור רציני. באירופה החלו לעסוק בתיקון ובשיחור בעקבות ההרס הגדול של הערים אחרי הפצצות מלחמת העולם השנייה. באותה תקופה הייתה המדינה שקועה במלחמת השחרור, בקליטת גלי עלייה גדולים ובהישרדות. ... המורשה הבנויה בארץ ישראל החלה, כמובן, הרבה הרבה לפני העלייה הראשונה לארץ. היו כאן הרומאים, הביזנטים, המוסלמים בתקופה הערבית הקדומה הצלבנים, הממלוכים, העות'מאנים והמנדט הבריטי. ברחבי הארץ פזורים מבנים מכל התקופות הללו. עם כל העמים והשליטים בתולדותיה של ארץ זו היה לנו ייחוס, ועם חלקם היויכוח על זכותנו על הארץ עדיין נמשך. בהחלט קשה לעשות את ההפרדה בין אויבים פוליטיים לבין המבנים המייצגים את תקופות השלטון השונות שלהם.

נדל"ן מול תרבות

מה ניתן לעשות כאשר הצורך והרצון לשמר עומדים מול הצורך בפיתוח מואץ: בנייה, כבישים ותחבורה? בדרך כלל ניתן למצוא פתרונות. העניין מסתבך כאשר משני צידי המאזניים מונחים שני דברים אשר לא ניתן למדוד אותם באותם קריטריונים: כסף מול תרבות.

מה צריך אנצ'ר, הכסף או התרבות?

כאשר מדובר ברווחי נדל"ן קלים מול ערכים של שיחור ותרבות, הציבור הישראלי צריך לדעת לומר את דברו ולהלחם על היקר לו. כאן עולה חשיבותו הגדולה של החינוך בתחום זה. הדור הבא של מקבלי ההחלטות בכל התתומים יושב עתה בין כתלי בית הספר והתפקיד שלנו הוא לחנך, לחנך ושוב לחנך...

המועצה לשיחור

כיצד קשור השיחור לתרבות?

אחד ממרכיבי התרבות האנושית הוא ההיכרות בין בני אדם. ככל שאנחנו מכירים אדם טוב יותר כך משתפרות התקשורת וההבנה ומערכת היחסים הופכת למשמעותית יותר. באותה מידה ובאותה דרך ניתן להכיר ולהבין עיר או אתר. תרבות בנויה בשכבות, נדבך על גבי נדבך. את הנדבכים הראשונים בנו קדמונינו, תקופה על גבי תקופה ואנו אמורים להמשיך ולבנות תוך מתן כבוד גדול למה שנעשה כאן על ידי אלה שקדמו לנו.

מה אצלכם ראוי לשיחור מהמזנים הנכונים
היום בארץ?

יש לשמר מה שראוי לשיחור
יש לשמר את מה שראוי לשיחור. בוודאי שיש מקום להבחנה ולבחירה בין מה שאפשר ומוותר להרוס לבין מה שצריך לכבד ולשמור. גם אנו מקווים כי אלה שיבואו אחרינו יכבדו את מה שבנינו כאן בדור שלנו.

חשיבות היסטורית וארכיטקטונית

לעתים נובע הצורך בשיחור מחשיבותו ההיסטורית של האתר או המבנה. ישנן לכך דוגמאות רבות, למשל, ביתה של אישיות שיש לה חשיבות היסטורית או תרבותית כמו בית ביאליק או בית עגנון; בית אשר התרחש בו אירוע היסטורי כמו הכרזת המדינה ועוד.

האם אתם מכירים זיטוב שאכס מזנה טימאט
כאקוס מגורים לאיטיות חסוזה?
האם הוא ראוי לשיחור?

לעיתים אין זה הבניין הבודד אשר ראוי לשיחור אלא רחוב או מתחם של מבנים כמו רחוב נחלת בנימין בתל אביב. ברחוב זה יש מספר בתים שנבנו בסגנון האקלקטי של שנות ה־20. אולם לא רק הם אלא הרחוב כולו ראוי לשיחור בשל האווירה הנעימה שהוא משרה. ניתן לטייל בו והוא "מדבר" אליך, מספר סיפור של ימים שהיו.

מה נעשה

בחופש הגדול?

לקראת פגרת הקיץ אנו מביאים פרק המתייחס לשני היבטים: **האחד** – ניצול הזמן הפנוי; **השני** – זהירות בדרכים (עקב מספר הנפגעים מקרב התלמידים בפגרת הקיץ).

חלק ראשון: ניצול הזמן הפנוי בחופש

1. לברר את המושג תרבות הפנאי.
2. לסייע לתלמידים לתכנן את ימי פגרת הקיץ.

מטרות הדיון

אחת הבעיות של האדם בתקופה המודרנית היא האופן בו הוא מנהל את הפנאי שלו. בימינו יש לאדם יותר שעות פנאי ויותר אפשרויות מאשר בעבר. חלק מהאנשים הוא בעל תרבות פנאי מפותחת ויודע לנהל את הזמן הפנוי. חלק אחר אינו יודע לנהל את הפנאי וימים רבים חולפים בלי שאנשים יעשו דבר לרווחתם, להנאתם ולתועלתם. במהלך שנת הלימודים זמנם של התלמידים מנוהל בעיקר על ידי בית הספר ועל ידי המשפחה. לתלמידים יש סדר יום קבוע ולעתים אף סדר יום גדוש. בימי חופשת הקיץ זמנם של התלמידים בידיהם ולא תמיד הם יודעים לנצל, כשם שמבוגרים רבים אינם יודעים לנצל את הזמן הפנוי שלהם.

רקע לדיון

תלמידים ומבוגרים עלולים להגיע לימים האחרונים של פגרת הקיץ בתחושה שהוא לא נוצל על ידם ושהוא בזבז. ניהול הפנאי בימי הקיץ הוא טוב לימי הקיץ והוא טוב גם לימים אחרים. הוא עשוי לתרגל את התלמידים לניצול הזמן, וגם לרכוש התנסות בעיצוב תרבות הפנאי כמבוגרים. לא לכולם יש כלים לניהול הפנאי שלהם ולא לכולם ברור המושג תרבות הפנאי. לקראת חופשת הקיץ מומלץ לברר את המושג תרבות הפנאי, בהקשר של ניהול הזמן של התלמידים בשבועות הקרובים. תלמידים שאין להם תכניות ל-70 הימים של הקיץ עלולים לבזבז את חופשתם. ניהול נכון של ימי החופשה טוב שיתחיל עוד לפני שהחופשה מגיעה. ליבון משותף של דרכי ניהול הפנאי בקיץ, במסגרת הכיתה, עשוי לסייע לתלמידים לנצל טוב יותר.

לדיון

1. מה הרגשתכם לגבי החופש הגדול בשנה שעברה, האם ניצלם אותו כהלכה?
2. איזה חלק מהחופשה בשנה שעברה, מתוך 70 ימים, ניצלם כהלכה ובאיזה אופן?
3. האם יש לתכנן את פגרת הקיץ או להשאיר את "הזמן שיעשה את שלו"?
4. האם אתם חושבים שיש לכם כלים לתכנן את הזמן הפנוי שלכם ולנצלו כהלכה?

מה נעשה בחופש?

חופשת הקיץ היא ארוכה. לקראת סופה, תלמידים רבים מחכים כבר לחזור לבית הספר. ללא עיסוק של ממש חופשת הקיץ יכולה להיות תקופה משעממת. הרי אי אפשר לישון כל היום, אי אפשר ללכת לים כל יום ולכל היום ואי אפשר לא לעשות דבר.

איך אדעתכם נמרה/גליכם צריך/צריכה לחזק את הזמן?

תרגיל 1

מס'	פעילות	פירוט הפעילות	שיעור הפעילות הרצוי באחוזים
1	בילוי עם המשפחה		
2	פעילות התנדבותית		
3	עבודה		
4	לימודים	דוגמה: לימודים לקראת מבחנים בראשית השנה, לימודים שלא במסגרת בית הספר, כגון: שפות.	
5	בילוי עם חברים		
6	בילוי על שפת הים		
7	פעילות ספורט		
8	עזרה בבית		
9	טיולים		
10	השתתפות בחוגים		
			100%

הערה:

חלק מהפעילויות חלות על מספר קטגוריות. כגון: בילוי עם חברים יחד עם בילוי על שפת הים.

הגדרות ואפיונים של תרבות הפנאי

1. פנאי מתייחס לתחום מסוים של הווייה אנושית, שהוא בעל סגולות כמו חופש בחירה, יצירתיות סיפוק עצמי, הנאה ואושר. תחום זה כולל צורות ביטוי מקיפות של פעילות, שיכולה להיות גופנית, אינטלקטואלית, חברתית אמנותית ורוחנית.
  2. הפנאי הוא משאב מרכזי להתפתחות אישית, חברתית וכלכלית והוא מהווה מרכיב חשוב של איכות חיים. כמו כן, הפנאי הוא מצרך תרבותי וגם תעשייה היוצרת תעסוקה, מוצרים ושירותים.
  3. הפנאי יכול לחזק בריאות ואורח חיים בריא בהציעו מגוון אפשרויות לפרט ולקבוצות לבחור בפעילויות ובחוויות המתאימות לצרכנים ולהעדפותיהם.
  4. הזכות לשעות פנאי היא זכות אנושית בסיסית, בדומה לחינוך, לעבודה ולבריאות, ואין למנוע מאיש זכות זו
- בגלל מין, גיל גזע, דת, מצב בריאות, מגבלה גופנית או מצב כלכלי.
5. חברות רבות ברחבי העולם מאופיינות על ידי עלייה בחוסר סיפוק, בלחצים נפשיים, בשעמום, בחוסר פעילות גופנית, בחוסר יצירתיות ובניכור הולך וגדל בחיי היום יום. כל אלה ניתנים להקלה באמצעות התנהגות פנאי נבונה.
  6. חברות רבות ברחבי העולם חוות שינויים חברתיים וכלכליים דרמטיים המשנים את כמות הזמן הפנוי ואת צורת השימוש בו במעגל החיים של הפרט. שינויים אלה משמעותיים להיווצרות דפוסי פנאי מגוונים, המשפיעים על ההיצע והביקוש של מוצרי פנאי ושירותיו.
- חינוך לתרבות הפנאי, משרד החינוך, 1995

1. אלו מהאפיונים הנוצרים במשך זמן, מצבאים את גרוב הפנאי שלכם?
2. מהי גרוב הפנאי שלכם והאם אתם רואים בפסולות שלכם מחוץ לזית הספר גרוב פנאי?

בארגון הפנאי בקהילה חשוב להתחיל למעורבות חברתית ולמודעות

1. העלאת המודעות לחשיבות פעילות הפנאי חינוך והקניית ערכים ליצירת תרבות פנאי נאותה. אנשי הקהילה ילמדו ויטמיעו אורח חיים חדש, אשר פעילות פנאי משולבת בו לכל אורך מעגל החיים של הפרט ושל הקבוצה.
  2. מעורבות חברתית יצירת הזדמנויות לפיתוח מעגלים מגוונים של קשרים חברתיים, תמיכה וסיוע הדדיים בקרב אזרחי הקהילה.
  3. צמצום אילוצים המונעים פיתוח תרבות פנאי פיתוח אסטרטגיות למזעור אילוצים וגורמים מעכבים, העומדים בדרכם של הפרט, המשפחה והקהילה לסיפוק צורכיהם בתחום פעילות הפנאי.
  4. אחריות אזרחית ומוסרית פיתוח תחושת האזרחות בקהילה באמצעות התנהגות פנאי אחראית, מגבשת ומעניקה תמיכה וביטחון לפרט ולקבוצה.
  5. שימור משאבים הגברת המודעות לשימור משאבי טבע ומשאבים אנושיים, טכנולוגיים ותרבותיים, אשר מאפשרים את פיתוח הפנאי ומאדירים אותו.
- ד"ר אשר משיח, תרבות הפנאי, 2004

אם היו מארגנים לכנות אתגוצות בקהילה, האם הייתם מנסים להצטרף?

הסרה: ניתן לשלח את הדיון בפרק על שירות אחרים.

חלק שני: זהירות בדרכים

1. להגביר את מודעות התלמידים לסכנות שבנהיגה מהירה, לסכנות כהולכי רגל וכרוכבי אופניים בחופש הגדול ובכל ימות השנה.
2. להגביר את מודעותם לאחריותם האישית כהולכי רגל.

בחודשים האחרונים הציבור בישראל מדזעזע כל פעם מחדש נוכח תאונות הדרכים הקשות.

מאחורי כל תאונה עולה סיפור אנושי עצוב.

בתאונה אחת נהרגים חמישה חברים לעבודה, באותה תאונה נהרג אחיו התאום של הנהג, בתאונה אחרת נהרגים הורים לשמונה ילדים, בתאונה נוספת נהרג זוג צעיר, שבועיים לאחר חתונתו, בתאונה קשה אחרת נדרסה ילדה בת 3 על ידי אביה שנסע בהילוך אחורי.

כל אחת מתאונות אלה ומרבות אחרות היא קשה ועצובה. חלק מהן הן תאונות מקריות בגלל פעולה מסויימת או חוסר פעולה של הנהג, בגלל שמישהו ברכב הסיט את תשומת לב הנהג, בגלל סיגריה שנפלה, בגלל ניסיון לענות לצילצול בטלפון הסלולרי ועוד סיבות סתמיות.

לצד כל הגורמים האלה לתאונות, יש מקום בולט לתאונות הנגרמות עקב נסיעה מהירה שלא בהתאם לתנאי הכביש. עובדה זאת ידועה לנהגים רבים או אף לרוב הנהגים, ובכל זאת רבים מהם אינם מקפידים לנסוע בהתאם לתנאי הכביש.

הולכי רגל ורוכבי אופניים

שני גורמים מרכזיים לתאונות, שיש להם השלכות על חיי היום יום של התלמידים הם התנהגות הולכי רגל והתנהגות רוכבי אופניים. לצערנו, בחלק גדול מהתאונות מעורבים תלמידים הולכי רגל ותלמידים רוכבי אופניים. בחרנו להתמקד בשלושה נושאים, שניתן להתאימם לגיל התלמידים.

מטרות הדיון

רקע לדיון

הנושאים הם אלה:

1. הסכנה שבנסיעה במהירות מופרזת

בחרנו להביא נתונים המסבירים את המשמעות הפיזיקלית של המהירות וטוב יעשו המחנכים אם יבקשו מהמורה לפיסיקה להדגים בניסוי את ההיבטים הפיזיקליים של המהירות.

העיסוק במהירות הוא אקטואלי גם לתלמידים רוכבי אופניים, אולם לא רק להם. נראה לנו שמידע על ההשלכות של נהיגה במהירות מופרזת יכול לעבור גם מהתלמידים אל המבוגרים ולשם כך צרפנו את תרגיל מס' 1.

2. הסכנות לתאונות דרכים בחופש הגדול

בימי החופש הגדול נהרגים יותר תלמידים מאשר בכל ימות השנה. עובדה זאת אולי אינה מפתיעה אך חשוב שהיא תוצג לתלמידים, בעיקר מפני שחלק ניכר מהתאונות הן באחריות הילדים (כגון התפרצות לכביש).

3. הסכנות האורבות לרוכבי אופניים

נושא זה קשור גם הוא לחופש הגדול. בתקופת החופש תלמידים רוכבי אופניים נוטים לרכוב למקומות רחוקים יותר ופחות מוכרים. העומס על האופניים רב יותר מאשר בימים רגילים ותקינותם היא בעלת משמעות בטיחותית רבה.

ספק אם ניתן להקיף את שלושה הנושאים בשיעור אחד. ראוי אולי להתמקד באחד מהם ובאחרים לעסוק בשיעור אחר.

בשבועות האחרונים מתנהל ברדיו ובשלטי חוצות מסע פרסום רחב שמטרתו עידוד הזהירות בדרכים.

האם אדם לוכדים את המסרים האוטומטיים זו?

אם התלמידים זוכרים את המסרים (כגון "חציה באדום זה פשע") ניתן לדון באפקטיביות שלהם.

הערה:

התלמידים אינם נוהגים ברכב (פרט לחלק מתלמיד יב') ושאלת המהירות הנהיגה תהיה רלוונטית לגבם רק בעתיד. עם זאת, התלמידים נוסעים בכלי רכב ובהחלט הם צריכים להיות מודעים לסכנות שבנהיגה מהירה.

המהירות פוצעת, פוצעת קשה וגם הורגת

השליטה, מקטינה משמעותית את עוצמת הפגיעה או מונעת אותה כליל.

הסבר פיזיקלי

ההסבר הפיזיקלי פשוט יחסית. למהירות השפעה דומיננטית בכל הקשור ליכולות הבלימה ואחיזת כביש. על מנת להגדיל פי שניים את הכוחות הקינטיים של רכב שנוסע במהירות 30 קמ"ש צריך בסך הכל להגדיל את מהירותו ל-42 קמ"ש בלבד. אם נכפיל את המהירות ל-60 קמ"ש מרחק הבלימה יכפיל את עצמו פי 4, וכך גם הכוח הצנטרפוגלי בעיקול.

דוגמה אחרת, שמתאימה למהירות בין-עירונית: העלאת המהירות מ-80 קמ"ש ל-113 קמ"ש מכפילה פי שניים את הכוחות הפיזיקליים, שגורמים למכונית להחליק או להתהפך מחוץ לסיבוב. וזאת בתוספת של 23 קמ"ש בלבד.

המהירות דומיננטית בגורמים לתאונה

בשורה התחתונה, המהירות תהיה כמעט מיד הגורם הדומיננטי שאם היינו מנטרלים אותו היתה התאונה נמנעת כמעט בוודאות. מדובר על אחוז נכבד מהתאונות שנכון להיום מיוחסות על ידי המשטרה גם לגורמים אחרים כמו "סטייה מנתיב בעיקול" ועוד.

איתי אלון, "ידיעות אחרונות" 11.1.2005

... מחקרים מלמדים כי ניתן לחזות את מספר התאונות ואת מספר הנפגעים, ביחס למהירות הנסיעה...
העלאת המהירות מ-100 ל-110 קמ"ש, 10% בסך הכל, תגרום לגידול של 21% במספר התאונות עם נפגעים, לגידול של 33% במספר התאונות עם פצועים קשה ולגידול של 46% במספר ההרוגים באותו קטע כביש.

העלאת המהירות המותרת הגדילה את מספר התאונות

אחת ההוכחות התקבלה בשנות ה-80 בארה"ב, כאשר חלק מהמדינות העלו את המהירות המותרת מ-55 מייל לשעה (88 קמ"ש) ל-65 מייל לשעה (105 קמ"ש). בכל המדינות שבהן הועלתה המהירות גדלו גם מספרי התאונות, הפצועים וההרוגים. במדינות שבהן נותרה המהירות כשהיתה לא חל שינוי.

השאלה אם המהירות היא הגורם הישיר לתאונות או רק כזה המחמיר את תוצאותיהן היא שאלה שלכאורה קשה לתת לה תשובה חד-משמעית. רוב התאונות נובעות משילוב של גורמים וקשה להצביע בהן על גורם מכריע.

... בניית סרט של תאונה ניתן לראות שמהירות המכונית שמאבדת שליטה גבוהה ב-50% לפחות משאר המכוניות שעברו לפנייה את העיקול. מהירות איטית יותר היתה מונעת כמעט בוודאות את אובדן

1. מהנתונים המובאים במאמר ניתן לראות בברור את הסכנה שבנסיעה מהירה.

האם אדם חושבים שנהגים מכירים את המענים האלה?

אם הם מכירים את המענים או מכירים את הסכנות שבנסיעה מהירה, איך אפשר

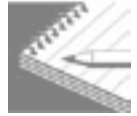
להסביר את העובדה שנהגים רבים נוסעים מהר מדי?

2. לאור מענים אלה, האם אפשר להגיד את מהירות הנסיעה ככבישים סיוניים

וכבישים בינעירוניים?

בעמוד הבא מוצג תרגיל קצר על ההשלכות האפשריות של נסיעה מהירה. בדקו את עצמכם, אם אתם יודעים לענות על השאלות. אנו אף ממליצים לצלם את השאלון ולהציגו לאנשים שאתם נוסעים עמם.

תשאלו את הנהג

האם יש קשר בין מהירות הנסיעה לבין מספר תאונות הדרכים?
 האם אנחנו והנהגים ברכב יודעים על הסכנות שבנסיעה מהירה?
 האם אנחנו יודעים על הקושי בבלימת הרכב או בהשתלטות עליו
 בנסיעה מהירה?

בדקו את עצמכם ובדקו גם את הנהג ברכב בו אתם
 נוסעים (גם אם הוא אחד ההורים, אח/ות מבוגר/ת או
 חבר/ה).

האם אתם יודעים על הסכנות שבנסיעה מהירה?

הקף בעיגול את התשובה המתאימה.

1. הגברת המהירות מ־100 קמ"ש
 (קילומטר בשעה) ל־110 קמ"ש תגרום
 לגידול במספר התאונות עם נפגעים
 בשיעור של:

10% 21%

2. הגברת המהירות מ־100 קמ"ש (קילומטר בשעה) ל־110 קמ"ש תגרום
 לגידול במספר ההרוגים בשיעור של:

33% 10%

3. הגברת המהירות מ־100 קמ"ש (קילומטר בשעה) ל־110 קמ"ש תגרום
 לגידול במספר ההרוגים בשיעור של:

10% 46%

4. רכב המגביר את המהירות מ־30 קמ"ש ל־42 קמ"ש, מהירותו הקינטית
 גדולה ב:

20% 50% 100%

5. רכב המכפיל את מהירותו מ־30 קמ"ש ל־60 קמ"ש מרחק הבלימה שלו
 יגדל פי:

2 3 4

6. הגברת המהירות מ־80 קמ"ש ל־113 קמ"ש מגדילה את הכוחות
 הפיסיקליים שגורמים למכונית להחליק או להתהפך מחוץ לסיבוב ב:

10% 20% 100%

התשובות הנכונות: 20 (2) 12 (1) 33 (2) 46 (3) 100 (4) 20 (5) 20 (6) 4 (7) 3 (8) 21 (1)

המהירות גורמת לתאונות ולשפיטה על חומרת הפגיעה

במהירות של 90 קמ"ש, תגרום לפגיעה קשה; נהיגה במהירות של 80 קמ"ש, תגרום לפגיעה קלה ונהיגה במהירות של 70 קמ"ש, לא תגרום כלל לפגיעה, מאחר ואחד מכלי הרכב המעורבים בתאונה הספיק לעצור, השני הספיק לסטות וכו'.

למהירות מספר גורמי סיכון

- 🚗 ככל שגדלה המהירות, כן גדל מרחק העצירה.
- 🚗 ככל שגדלה המהירות כך גדלים הכוחות הפועלים על הרכב - לדוגמא: בכח הצנטריפוגלי השואף "לזרוק" את הרכב מנתיב נסיעתו במהלך סיבוב.
- 🚗 ככל שגדלה המהירות כך קשה יותר למכללי הרכב השונים: מתלים, צמיגים ומערכות עזר נוספות - לרסן את הרכב ולשמור עליו בנתיב נסיעתו.
- 🚗 ככל שעולה המהירות - כך מצטמצם שדה הראיה של הנהג (הוא לא יכול להבחין - קוגניטיבית - בעצמים המגיחים מצדדיו - וכך הוא רואה אותם מאוחר יותר...).
- 🚗 אנרגיית ההתנגשות עולה ביחס ישר לריבוע המהירות.
- 🚗 יעילות התקני הבטיחות ברכב קטנה עם הגדלת אנרגיית ההתנגשות.
- 🚗 ככל שעולה המהירות, כן קטנה אחיזת הצמיגים בכביש רטוב ומתערערת השליטה ברכב.
- 🚗 ככל שהמהירות גדלה, כן נדרשת מיומנות גדולה יותר מהנהג, ולא כולם ערוכים לכך.
- 🚗 סיכויי המוות של הולכי רגל גדלים בחזקה שלישית (!!!) ביחס למהירות.
- 🚗 העלאת המהירות המרבית תגרום להגדלת הבדלי המהירויות בין כלי הרכב השונים, דבר המהווה סיכון בטוחותי לכשעצמו.

משטרת ישראל, מדור מחקר

מהם גורמי הסיכון בנהיגה במהירות אופרטיבית?

לדין

מניתוח תאונות הדרכים עולות שתי עובדות ראויות לציון:

1. למהירות יש חלק כמעט בכל תאונה ותאונה.
2. כ-20% מן התאונות הקטלניות נגרמות בשל מהירות.

אחת הטעויות הנפוצות בנושא מהירות היא ההתייחסות אך ורק למקרים של נסיעה במהירות העולה על המהירות המותרת על פי חוק.

חשוב מאוד לזכור, כי המהירות המרבית המותרת, כשמה כן היא - המהירות המרבית, וכי על כל נהג לנהוג במהירות המתאימה לתנאי הדרך, גם אם זאת נמוכה בהרבה מן המהירות המירבית המותרת. גורמים רבים ושונים צריכים להשפיע על החלטת הנהג בנושא זה: תנאי הדרך, סוג הכביש, האם מדובר בכביש חדש או ישן ומשובש, האם הכביש רטוב או שמנוני, תנאי הראות - האם יש ערפל או עקומה המסתירה את שדה הראייה, קרבה למעבר חציה להולכי רגל, מצב הרכב וכו'.

סייגן גורמים אלה והסריכו שם כמה הם מזכירים

לדין

אם ולאנשים הנהגים זרז?

המהירות משפיעה על חומרת הפגיעה

כאמור, למהירות יש חלק כמעט בכל תאונה ותאונה, ובוודאי שיש לה השפעה ניכרת על חומרתה של תאונה, משזו התרחשה. אין חולק על כך, כי בעת קרות התאונה, הרי שככל שמהירות הנסיעה גבוהה יותר, כן גדלה חומרתה של התאונה.

לדוגמא, בהחלט אפשרי מצב שנהיגה במהירות של 100 קמ"ש, תגרום לפגיעה קטלנית; נהיגה

כללי זהירות לרוכבים על אופניים

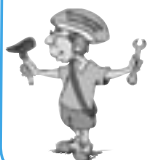
4

משטרת ישראל פרסמה 15 כללים לרוכבים על אופניים. האם אתם שומרים על הכללים?

1. חבוש קסדה בעת רכיבה על אופניים.
2. החזק היטב בכידון ובדוושות בשעת הרכיבה.
3. הסעת רוכב נוסף אסורה, אלא אם מלאו לך 14 שנים, גיל הרוכב הנוסף אינו עולה על 8 שנים, ואתה מרכיב אותו באופניים המצוידים במושב מיוחד.
4. אל תאחז ברכב אחר בשעת הנסיעה ואל תחבר את האופניים לרכב אחר.
5. סע במרחק גדול מרכב אחר שלפניך, כדי שיהיה לך מספיק זמן לעצור בעת הצורך.
6. אתה רשאי לעקוף רכב איטי ממך, אולם אך ורק מצדו השמאלי ולאחר שאותת בידך.
7. אסור לעקוף במקום שבו שדה הראייה שלך חסום או מוגבל.
8. אל תיסע בצדו של רכב אחר, לרבות אופניים, אלא כדי לעקפו כדן.
9. סע קרוב ככל הניתן למדרכה הימנית.
10. רוכב אופניים, שים לב: מותר לך לנסוע גם בנתיב המיועד לתחבורה ציבורית, בצידו הימני.
11. אם קיים שביל לרוכבי אופניים – סע בו בלבד.
12. בעומס תנועה או בפקק תנועה רד מהאופניים וחכה. אל תסתובב עם אופניך בין המכוניות.
13. לפני כל עצירה או סטייה מהכיוון אותת ברור בידך.
14. אל תוביל משא על אופניים באופן העלול למנוע שליטה בהם.
15. חשוב לזכור: האופניים הם כלי רכב כשאר כלי הרכב שבדרך, וחוקי התנועה חלים גם עליהם.

משטרת ישראל

כיצד ינהגו לדעתכם, תלמידים בני 15 כאשר הם יגלו, 5 ק"מ מביתם, את התקלה הבאה:

הגומיות של המעצורים נשחקו כליל.

הכידון קיבל מכה והתעקם.

הפנס התקלקל בנסיעה בלילה.

לדין

איך גרסו שמושב האופניים הוא
זלזזה המאיים?

דין מקדים
אופניים גבוהים מדי או אופניים נמוכים מדי אינם בטוחים, הם מסוכנים. אופניים כאלה עלולים לגרום לך לאיבוד שווי המשקל. אל תשתמש בהם!
אופניים מתאימים לגובה הרוכב הם אופניים אשר הרוכב יכול להגיע מהם לקרקע בקלות בשתי רגליו, כאשר הוא יושב על מושב האופניים. כוון את גובה המושב שלך כך שתוכל לשבת בביטחון ולהניע את רגליך באופן חופשי.

בדקו את האופניים שלכם

3

בחנו את עצמכם ובדקו את האופניים שלכם. האם הם תקינים? האם אתם מקפידים על ההנחיות המובאות להלן?

1. בדוק את חוזק הברגים והחיבורים.
2. בדוק את יעילות הבלמים ואת לחץ האוויר בצמיגים לפני כל נסיעה.
3. שרשרת רופפת מדי עלולה להכשילך. מתח אותה!
4. פעמון, פנס קדמי וסרט זוהר על הכנף מאחור הם אמצעי בטיחות חיוניים. אל תצא לדרך בלעדיהם!
5. ודא שהפנס מכונן כך שהאור יראה למרחק של 150 מ' ושאינו מסנוור.
6. ודא כי מחזיר האור בכנף האחורית הוא בגובה 40 ס"מ מפני הקרקע.
7. הכנף האחורית חייבת להיות מצופה בפס אדום מחזיר אור.

76 ילדים ובני נוער נהרגו בתאונות דרכים

תאונות דרכים לפי חודשים

ילדים נפגעים יותר בחודשי החופש הגדול בהשוואה לשאר חודשי השנה.

אפיון ההיפגעות

עיקר ההיפגעות של ילדים ונערים בני 6-17 היא במעברי חצייה ללא רמזור.

מרבית הילדים בני 0-5 (66%) ומרבית הילדים בני 6-12 (65%) נפגעו כאשר ביצעו מהלך בלתי בטיחותי בכביש (חצו כשהם מוסתרים או התפרצו אל הכביש). מחצית מהנערים בני 13-17 (54%) נפגעו בעת חצייה רגילה. 41% מהם נפגעו כאשר ביצעו מהלך בלתי בטיחותי בכביש.

תאונות לפי שעות

בולטים 2 "פיקים" עיקריים של שעות בהן יותר ילדים נפגעים בתאונות דרכים:

בשעות הבוקר (מ־7:00 עד 9:00) - שהינן שעות ההגעה למוסדות החינוך.

בשעות הצהריים והערב (מ־12:00 עד 19:00) - שעות החזרה ממוסדות החינוך ושעות הפעילות אחר הצהריים.

בשעות הבוקר (7:00-8:00) ובשעות הצהריים (13:00), שעות ההגעה והיציאה ממוסדות החינוך, מעורבותם של ילדים הולכי רגל בתאונות דרכים **גבוהה** ממעורבותם של ילדים רוכבי אופניים בתאונות דרכים. לעומת זאת בשעות אחר הצהריים - שעות הפעילות של הילדים, בין השעות 17:00-18:00, מעורבותם של ילדים רוכבי אופניים בתאונות דרכים **גבוהה** ממעורבותם של ילדים הולכי רגל בתאונות דרכים.

פקד תמי דויד, רס"ר סיגלית חזני, משטרת ישראל

בשנים 2000-2004 נהרגו בממוצע שנתי 76 ילדים ובני נוער (גיל 0-17). קבוצת גיל זו הינה ייחודית היות ומאפייניה שונים מקבוצות גיל אחרות (ריבוי הולכי רגל, נוסעים ברכב, שימוש בהתקני ריסון ועוד).

היקף התופעה

בשנים 2000-2004 ילדים ובני נוער בני 0-17 שנהרגו בתאונות דרכים היוו 14% מתוך כלל ההרוגים הארצי בכל שנה נסקרת, אך הם מייצגים 22% מכלל הולכי הרגל שנהרגו, 21% מכלל הרכבי האופניים שנהרגו ו-19% מכלל הנוסעים ברכב שנהרגו.

מספר הילדים ובני נוער הנהרגים בתאונות דרכים גדול ממספרם היחסי באוכלוסיה.

כיצד ניתן להסזיר את הבעיה?

חומרת פגיעה

אחוז הפגיעות החמורות (הרוגים ופצועים קשה) גדל ככל שהגיל קטן יותר: קבוצת הגיל 0-5 פגיעה במיוחד - 43% הרוגים ופצועים קשה, קבוצת הגיל 6-12 - 33% הרוגים ופצועים קשה וקבוצת הגיל 13-17 - 23% הרוגים ופצועים קשה.

סוג דרך

בבחינת התפלגות ההרוגים לפי סוג הדרך, נמצא ש-67% נהרגו בתחום העירוני ו-33% נהרגו בתחום הבינעירוני.

שימוש באמצעי בטיחות

במהלך השנים 2002 עד 2004, 29 ילדים נהרגו בתאונות דרכים כאשר לא השתמשו בהתקני ריסון שהיו אולי מצילים את חייהם. מדובר ב-28% (!) מכלל ההרוגים בקבוצת הגיל 0-17 במהלך אותן שנים.

בסקירה זאת מובאים מספר מאפיינים הגורמים לתאונות. האם יש דרך להתמודד עם מאפיינים אלה ולצמצם את מספר התאונות? הביאו דוגמאות.

לדיין

הסיכון של ילד לא חגור במכונית להיפגע בתאונה גדול פי 3.5 מאשר ילד חגור

בדרכים נמצא, כי הסיכוי של ילד לא חגור להיפצע קשה בתאונה גדול פי 3.5 מהסיכוי של ילד חגור. כשמדובר בילדים עד גיל שנה, חגירתם במושב בטיחות מורידה ב-71% את מספר ההרוגים. בקרב הילדים עד גיל 4, חגירה נכונה מורידה ב-54% את מספר ההרוגים.

בעת תאונה, ילד בן 3 למשל, יוטח קדימה בעוצמה השווה למשקל של כ-400 ק"ג (תלוי במהירות הנסיעה ובמשקל הילד). כש"משקולת" שכזו פוגעת באחד מיושבי הרכב, הנזק יכול להיות קשה מאוד לשני המעורבים. אותו חוק פיזיקאלי מסביר גם מדוע אסור להחזיק את הילד בידיים במהלך הנסיעה. האדם המחזיק את הילד בידיו, הופך בעצמו למשקולת של מאות ק"ג, העלולה למחוץ את הילד בקלות.

משטרת ישראל

בחמש השנים האחרונות נפגעו 6,894 ילדים עד גיל 4 בתאונות דרכים. 5,929 מהם נפגעו כאשר נסעו ברכב. מתוכם 142 נפצעו קשה ו-30 נהרגו. על פי כל הסימנים, לא רבים מהם היו חגורים כהלכה.

זה עשרות שנים מנסים יצרני הרכב לפתח אמצעי בטיחות, שיגנו על יושבי הרכב. חגורות הבטיחות הן אחד האמצעים היעילים ביותר לשמירה על חיי הנוסעים ברכב בעת תאונה. הסיכוי של אדם חגור להיפצע קשה או להיהרג בתאונה, קטן בהרבה מאשר של אדם שאינו חגור. קל וחומר בכל הנוגע לילדים. לא לחינם הורכבו חגורות הבטיחות גם מאחור. במחקרים, שערך הארגון הלאומי האמריקאי לבטיחות

1. בהיכנסך לרכב אתה בוודאי חוגר חגורת בטיחות.

מקרים שלא כל היושבים זרז חגורים אצלם, האם אתה מעיר להם ומבקש להם לחגור?

2. האם יש ילדים שחושבים שזה "חננני" לחגור חגורת בטיחות?

לדיון

איך ומתי ילדים ובני נוער נפגעים בתאונות דרכים? מה אנחנו יכולים ללמוד מהנתונים?

תחומים: השוואה בין מספר התאונות בדרכים עירוניות לדרכים בינעירוניות, השוואה בין חודשי השנה לחודשי הקיץ, מקום היפגעות התלמידים והגורמים הנוצרים בתלמידים הגורמים לתאונות.

בצד הצגת הנתונים, התלמידים יתבקשו לנתחם, להסיק מהם מסקנות לגבי התנהגותם העתידית ואף להמליץ המלצות לצמצום התאונות.

ניתוח גורמי תאונות הדרכים ומעורבות בני נוער בהם, מאפשר להסיק מספר מסקנות. לדוגמה: הממצא המלמד כי בחודשי החופש הגדול בני נוער נפגעים בתאונות יותר מאשר בחודשי השנה האחרים, עשויה להביא להגברת הזהירות בחודשי החופש ולנקיטת פעולות הסברה מקיפות יותר.

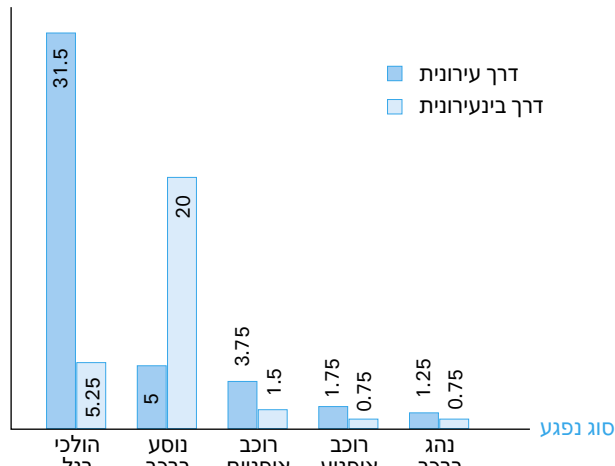
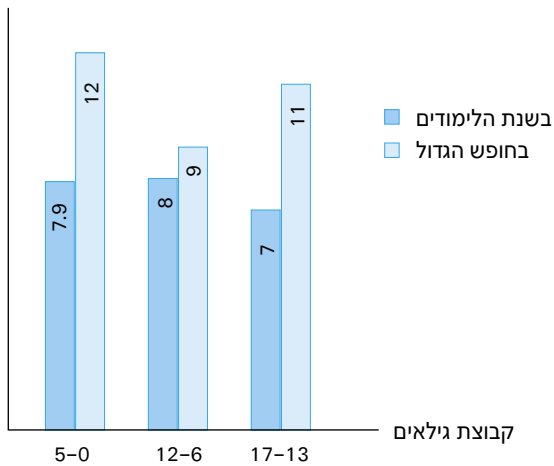
בחרנו להביא בעמוד הבא נתונים שנאספו על ידי מדור המחקר במשטרת ישראל בשנים 2000-2004, במספר

2

1

ילדים ובני נוער שנהרגו בתאונות דרכים
בחדשי החופש ובחדשי החופש הגדול (באחוזים)

ילדים ובני נוער שנהרגו בתאונות דרכים
בדרכים עירוניות ובדרכים שאינן עירוניות (באחוזים)

עיינו בנתונים בלוח מס' 2.

מה משמעותו ומתן המסקנות שיש להסיק מהנתונים?

לדין

עיינו בנתונים בלוח מס' 1.

מה ניתן ללמוד מהנתונים אלה ומה ניתן אסטרטגיה כדי לשנותם?

לדין

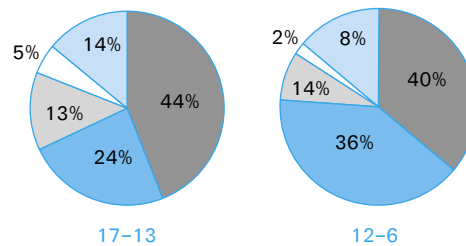
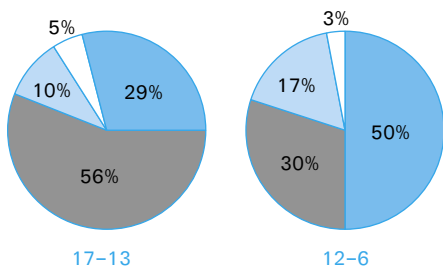
4

3

הגורמים לתאונות
בהתנהגות ילדים ובני נוער (באחוזים)

מקום הימנעות של ילדים ובני נוער
כהולכי רגל (באחוזים)

פעולת ילדים הולכי רגל בעת ההימנעות ינואר-אוגוסט 2004

עיינו בנתונים בלוח מס' 4.

1. מה אמצעים אחרים של התנהגות ילדים אסורים?
התנהגות בני נוער?

2. איזה מסר יש להסביר לילדים ולבני נוער לאור
המצבים אלה?

לדין

עיינו בנתונים בלוח מס' 3.

מה הם האמצעים של התנהגות ילדים שג' ל' 12,
ומה הם האמצעים של התנהגות בני נוער?

לדין

מפתח עניינים של "פנים לכאן ולכאן"

■ אלימות

- הרס ציוד בבית הספר - 12
- הטרדה מינית - 26
- גברים מכים נשים - 38
- אלימות מינית - 59
- להתלונן על אלימות - 59
- בית ספר ללא אלימות - 61
- חובה להלחם באלימות מילולית - 61
- חברת התלמידים נלחמת באלימות - 62
- אלימות מינית בביה"ס - 64
- אם לא ננצח את האלימות - 66
- מניעת אלימות והפחתתה - 70
- אלימות באזורי הבילוי - 86
- אלימות לא בבית ספרנו - 92

■ אתיקה ומוסר

- העתקה בבחינות - 4
- העיתונאי והאתיקה - 5
- מצוקת בחינות הבגרות - 9
- לקראת פוליטיקה אחרת - 13
- אתיקה מקצועית בעיתונות - 19
- תעודת הזהות של צה"ל - 38
- אזרחים למען איכות השלטון - 39
- יצחק רבין, חייל ומדינאי - 46
- דיון שבויים - 81
- ערכים במערכה במחשבת ישראל - 92
- ילד ישראלי של עובד זר - 92

■ בחירות

- שינוי שיטת הבחירות - 4
- תהליכי בחירת המועמדים לכנסת - 5
- נשים בבחירות - 5
- לקראת הבחירות להסתדרות - 9
- ברכות וקללות במערכת הבחירות - 6
- מינון המפלגות והבחירות - 5
- בחירות ישירות לראשות הממשלה - 13
- הבחירות המקדימות - מהפכה דמו' - 23
- תלמידי כיתה יב' מצביעים - 23
- הרעיון הדמוקרטי וזכות הצבעה לכל - 24
- סקרי בחירות - 24
- תכונות נבחרים - 24
- תעמולת בחירות - 24
- בחירות ישירות לראש הממשלה - 38
- בחירות מקדימות - 41
- תעמולה לגיטימית או הסתה - 43
- בוחרים ראש ממשלה, בוחרים כנסת - 44
- בחירות ישירות לראשות הממשלה - 52
- בוחרים עיריה, בוחרים ראש עיריה - 55
- סקרי בחירות - 59
- בחירות פוליטיקה וחוסן הדמוקרטיה - 75
- בחירות מקדימות במפלגות - 75
- את מי משכנעת תעמולת הבחירות - 75
- בחירות פוליטיות בבית הספר - 75

■ ביטחון

- חופש העיתונות וביטחון המדינה - 2
- תגי זיהוי לערביי יש"ע - 5
- ביטחון וחוק - 8
- חינוך צבאי אפור - 12
- מסיכות אב"כ - 14
- צבא ובתי משפט - 15
- גילוי סודות צבאיים בתקשורת - 16
- חיילי ארה"ב מגנים על שמי הארץ - 17
- ישראל שמרת לעצמה את הזכות להגיב - 17
- מאבק בטרוור במדינה דמוקרטית - 27
- גיוס ערבי מצוקה לצה"ל - 31
- זכויות עדיפות לחיילים משוחררים - 31
- מלחמה בדרום לבנון - 41
- שלום שלום ואין שלום - 43
- לאן מובילה מנהרת החשמונאים - 46
- מלחמה בלבנון - 51
- יציאה מלבנון או מלחמה נמרצת - 57
- בג"ץ, שב"כ ובטחון המדינה - 62
- פקודה בלתי חוקית - 62
- שאלת הגולן ובטחון המדינה - 63
- ירושלים של זהב ומחלוקת - 69
- רחבעם זאבי חייל ומדינאי - 72
- המלחמה על הבית - 73
- תושבי יש"ע לאן - 73
- ישראל והפלשתינים - 80
- היתנתקות או מלחמה בעזה - 81

■ בית ספר

- חינוך מסורתי בבתי ספר כלליים - 1
- חינוך פוליטי בבית הספר - 7
- דמוקרטיה בבית הספר - 8
- איך נשפר את אקלים הכיתה - 9
- התרמה ע"י תלמידים - 10
- האם צריך תקנון כיתה - 11
- כיבוד לחבר תקנון לבית הספר - 12
- הרס ציוד בבית הספר - 12
- תקנון מועצת התלמידים - 14
- זכויות תלמידים בתקנוני בית הספר - 31
- מי הבוס בעיתוני בתי הספר - 33
- מעורבות תלמידים והשתתפותם - 35
- שוויון מתחיל בבית הספר - 38
- מעורבות דמוקרטית בבית הספר - 40
- משכיני שלום בביה"ס - 56
- הצעת חוק זכויות תלמידים - 64
- הקו הפתוח של משה"ח - 70
- הטיול - חינוכי או בידורי - 74
- האם בית הספר מפנק - 86

■ דמוקרטיה

- דמוקרטיה בבית הספר - 8
- דמוקרטיה בצה"ל - 16
- הבחירות המקדימות - מהפכה דמו' - 23
- הרעיון הדמוקרטי וזכות הצבעה לכל - 24

■ מאבק בטרוור במדינה דמוקרטית - 27

- אזרחים למען איכות השלטון - 39
- מעורבות דמוקרטית בבית הספר - 40
- הפגנה ודמוקרטיה - 41
- מה שלומך דמוקרטיה ישראלית - 42
- אינטרנט ודמוקרטיה - 50
- התנהגות ומיומנויות דמוקרטיות - 51
- בית הספר חותם על מגילת העצמאות - 53
- הכנסת סמל הריבונות - 60
- מדינה יהודית דמוקרטית - 69
- חופש הביטוי בחברה דמוקרטית - 70
- מסמך ז'נבה - 79

■ התנדבות

- עץ תחת עץ - 4
- התרמה ע"י תלמידים - 10
- עלייה עכשיו - 11
- לעזור לעולים בשלבי הביקורת - 18

■ זמר

- מצעד הפזמונים ואקטואליה - 4
- האם הזמר המזרחי מקופח - 4

■ זכויות

- זכויות וחובות החייל והחיילת - 21
- זכויות ילדים וזכויות אדם - 66
- זכויות אדם לכל אדם - 66
- זכויות האדם במגילת העצמאות - 66
- הצעת חוק זכויות צעירים - 65
- זכויות האדם - 79
- זכויות אדם ושוויון חברתי - 84
- שוויון וזכויות במבחן המציאות - 84

■ חברה

- האם מוצדק להעניק דמי אבטלה - 3
- עובדים זרים בישראל - 3
- פניה של מדינת ישראל בעתיד - 3
- סאלח שבתי - תיאטרון או גזענות - 3
- רוב ומיעוט במושב - 10
- דמות האישה בשפה העברית - 10
- קיבוצניקים וחרדים - 13
- עריקים או אנשים הרוצים שקט - 17
- גברים מכים נשים - 38
- סובלנות הסתה וחופש ביטוי - 42
- פערים ועוני בחברה - 42
- מי הם חברי הכנסת ה-14 - 48
- מגילת העצמאות - 49
- תאונות דרכים - 49
- פלורליזם ואחדות בחברה הישראלית - 51
- מגילת העצמאות בשנות האלפיים - 69
- פערים גדולים בהכנסה - 74
- המלחמה בעירק והחוסן הלאומי - 76
- קיצוץ בתקציב וסולידריות חברתית - 76
- משבר ביחסי עבודה - 77

העריכו את מועצת התלמידים - 52
זכויות ושוויון במועצת תלמידים - 71
בחירות דמוקרטיות למועצה - 72

■ ממשל

מי יגן על כספי הציבור - 4
אדוני ראש הממשלה, אדוני ראש העיר - 7
זו הייתה השנה שחלפה - 9
לקראת פוליטיקה אחרת - 13
כתב זכויות האזרח - 21
מעורבות חיילים וקצינים בפוליטיקה - 22
לימודי אזרחות והמציאות הפוליטית - 23
מידת האמון במוסדות המדינה - 25
המו"מ הקואליציוני - גועל או דמוקרטיה - 25
אזרחים למען איכות השלטון - 39
משאל עם על הגולן - 63
קואליציה במשטר פרלמנטרי - 68
ממשלת אחדות - 76
הזכות לשבות - 79
מבקר המדינה רק מבקר? - 92

■ מפלגות

מימון המפלגות והבחירות - 5
איך לקרוא מצע מפלגתי - 23
בחירות מקדימות - 41
חשיבה שנייה על הבחירות המקדימות - 52
מפלגת נשים - 59

■ נהיגה

מעורבות צעירים בתאונות - 12
חינוך לנהיגה זהירה - 22
נהיגת צעירים - 27
מלחמה בתאונות דרכים - 37
בטיחות בנהיגה - 49
את/ה גרמת לתאונה - 60
מי ילמד אותנו לנהוג - 81

■ נוער

מכתב השמיניסטים והציות לחוק - 1
תנועת הנוער העתידי היחיד - 5
תלמידים כצרכנים - 8
האם כל הנוער אשם ברצח - 32
בני נוער בהנהלת העיר - 43
מוטיבציה, מוטיבציה איפה את? - 43
הכשרת מנהיגות תלמידים - 50
תלמידים למען איכות הסביבה - 77

■ נשים וגברים

נשים בבחירות - 5
דמות האשה בשפה - 10
מאבק נשים על מקומן בכנסת - 24
שוויון בין גברים לנשים בישראל - 26
נשים בממשל - 28
שוויון בתעסוקה - 28
שוויון בשכר - 28
נשים ופרסומת - 28

■ יהודים וערבים

דילמת הסולדריות של הערבי הישראלי - 1
הערבים הישראליים ארחי מדינת ישראל - 3
עלייתה של התנועה האיסלמית - 8
אמנה משותפת בין יהודים לערבים - 25
הזכות לשוויון לאזרחים הערבים - 66
תלמידה מעוררת דיון ציבורי - 82

■ ישראל והעולם

מועצת הביטחון וישראל - 15
מעולם מצבנו לא היה טוב יותר - 17
התהליך המדיני לשלום - 19
ישראל, בריה"מ והמדינות הבלטיות - 20
ישראל והאו"מ - 39

■ ישראל והתפוצות

מדינת ישראל והעם היהודי בתפוצות - 2
כיצד יעלו יהודי בריה"מ ארצה - 4
אנטישמיות כיום - 5
הרגשתה של אידה נודל - 6
עלייה עכשיו - 11
עורכים את עיתון הקונגרס הציוני - 49
ישראל ויהודי התפוצות - 70

■ כבוד האדם

הזכות לכבוד בחוקי יסוד - 55
בית הספר חותם על אמנה - 56
כבוד האדם בתקנוני בתי הספר - 56
כיתה של כבוד - 57
כבוד האדם במגילת העצמאות - 65

■ כיתה

איך נשפר את אקלים הכיתה - 9
האם צריך תקנון כיתה? - 11
תלמיד חדש בכיתה - 14
חוזרה לשיפור אקלים כיתה - 18
הסכם בין מורה לתלמידים - 26

■ כנסת

הכנסת למען זכויות תלמידים - 67
היש מקום לחסינות חברי הכנסת - 44
תפקידיה של האופוזיציה - 67
הרגעים הגדולים של הכנסת - 67

■ לשון עברית

השפה העברית מכסה טפח - 10
עברית בתקשורת המונים - 10
דמות האישה בשפה - 10
מילים לוחמות וחופש ביטוי - 83

■ מועצות תלמידים

תקנון מועצת תלמידים - 14
מעורבות תלמידים והשתתפותם - 35
150 רעיונות למועצת תלמידים - 40
מועצה של תלמידים, ע"י תלמידים - 45
דמוקרטיה במועצות תלמידים - 51

■ חוק ומשפט

מכתב השמיניסטים והציות לחוק - 1
חוקה לישראל - 2
כיבוד החוק והמשפט - 7
ביטחון וחוק - 8
ספורט, חוק ומשפט - 9
אייבי נתן את הדין - 10
צבא ובתי משפט - 15
לחיות עם טעויות שופט - 15
קטרגל וחוק - 19
חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו - 25
בית משפט לתביעות קטנות - 27
חוק יסוד: חופש העיסוק - 34
בית המשפט העליון והפוליטיקה - 37
חוק יסוד: זכויות חברתיות - 54
הזכות לכבוד בחוקי יסוד - 55
חוק למניעת הטרדה מינית - 57
אנשי ציבור במשפט - 60
טרור בינ"ל וטרור בארץ - 72
ביקורת על בית המשפט - 79
הצעת חוק יסוד: זכויות חברתיות - 84
הצעת חוק חיים בכבוד - 84

■ חוץ

נפילת החומות - 11
שחור או לבן בדרום אפריקה - 12
הטרדיה הכורדית והעולם החופשי - 18
מי את ברית המועצות - 20
המהפכה הרוסית השנייה - 20
האם הקומוניזם מת - 20
בוסניה, העולם וישראל - 40

■ חינוך פוליטי וחינוך לאזרחות

חינוך פוליטי בבית הספר - 7
אדוני ראש הממשלה, אדוני ראש העיר - 7
דמוקרטיה בבית הספר - 8
האם צריך תקנון כיתה - 11
כיצד לחבר תקנון לבית הספר - 12
לקראת פוליטיקה אחרת - 13
תלמידי כיתה יב' מצביעים - 23
לימודי אזרחות והמציאות הפוליטית - 23
אזרחות בבית הספר - 45
מטרות החינוך במדינת ישראל - 68

■ יהדות ויהודים

חינוך מסורתי בבתי ספר כללים - 1
מיהו יהודי - 6
תלמידים עורכים עיתון יהודי ספרד - 21
התעוררות האנטישמיות באירופה - 26
יהדות ודמוקרטיה - 45
הסכמה לאומית לחיים משותפים - 47
חוק ההמרה - 50
אמנה חברתית בנושאי דת ומדינה - 54
יהודי גרוזיה דורשים זכויות - 71

■ יהודים ונוצרים

הסכם עם הוטיקן - 32

הטרדות מיניות - 28
 קבינט לשוויון - 28
 הבדלים בין גברים לנשים - 33
 איפה הנשים כולן - 33
 גברים מכים נשים - 38
 שוויון מתחיל בבית הספר - 38
 דמות האישה בטלוויזיה - 41
 מפלגת נשים - 56
 נשים, השכלה ותעסוקה - 58
 הטפסה של נשים וגברים - 58
 כמה נבחרות ציבור - 58
 יש זכויות אבל אין שוויון - 58
 אמנה בי"ל לשוויון - 58
 נשים בפרסומת - עידן חדש - 34
 מתי יונהג שוויון בין נשים לגברים - 48
 נשים בפוליטיקה - 53
 דימוי הנשים בתשדירי פרסומת - 62
 נשים בשנת 8491 ובשנת 2000 - 64

■ סובלנות

אמנה משותפת בין יהודים לערבים - 25
 שתי עמדות חברה אחת - 30
 יכוח אחים ולא מלחמת אחים - 30
 תומכים בהסדר ומתנגדים להסדר - 30
 שיוויון מתחיל בבית הספר - 38
 גברים מכים נשים - 38
 סובלנות, חופש ביטוי והסתה - 42
 התרבות הפוליטית לאחר רצח רבין - 46
 חוק למניעת הדחפות בתור - 52
 סובלנות וכבוד האדם - 53
 נציב קבילות תלמידים בביה"ס - 54
 כבוד האדם בתקנוני בתי הספר - 56
 משכיני שלום בבית הספר - 56
 יום זיכרון אחר ליצחק רבין - 83
 מחלוקת בעבר על עתיד העם והארץ - 83

■ ספורט

הופעה בבחירת ישראל זכות או חובה - 2
 שביתה במגרש כדורגל - 7
 ספורט חוק ומשפט - 10
 לחיות עם טעויות שיפוט - 15
 לקראת שינויים בכדורגל - 16
 קטרגל וחוקי המשחק - 19
 מי צריך תקנון למשחקי ספורט - 22
 תלמידים נגד אלימות - 40
 הגינות בספורט והגינות בספורט בביה"ס - 44
 ספורט עם כבוד - 61
 קודם כל להכיר את החוק - 68
 מיוון אל בית הספר - 82

■ עבודה

האם מוצדק להעניק דמי אבטלה - 3
 עובדים זרים בישראל - 3
 שוויון נשים בתעסוקה - 28
 העובדים הזרים והחברה הישראלית - 65

■ עיתון בית הספר

מי צריך עיתון תלמידים - 19
 תלמידים עורכים עיתון יהודי ספרד - 12
 מי הבוס בעיתוני בתי הספר - 34

■ עלייה וקליטה

כיצד יעלו יהודי בריה"מ ארצה - 4
 הרגשתה של אידה נודל - 6
 עלייה עכשיו - 11
 העלייה ובעיות חברתיות בחברה - 14
 העלייה הגדולה והשפעתה על הכלכלה - 14
 קליטה טובה וקליטה פחות טובה - 14
 התמודדות עם העלייה והקליטה - 15
 להגביל העלייה או לעודדה - 16
 העלייה ב'1990 שנת מפנה - 16
 לעזור לעולים בשלבי הביקורת וההקלטות - 18
 מיון בעלייה וחוק השבות - 36

■ פרסומת

נשים ופרסומת - 28
 היד של טרומפלדור בפרסומת - 33
 נשים בפרסומת - עידן חדש - 43
 אפשר למנוע פרסומת פוגעת - 48
 דימוי הנשים בתשדירי פרסומת - 62

■ צה"ל

דמוקרטיה בצה"ל - 16
 משמעת בצה"ל - 27
 סרוב פקודה ועתיד צה"ל - 34
 תעודת הזהות של צה"ל - 38
 חיילים, תקשורת ומבוכה בלבנון - 64
 מנהיג צבאי שולח גנ"עים לקרב - 83

■ שבת

פתיחת קניונים בשבת - 77
 איסור עבודה בשבת - 86

■ שלום

התהליך המדיני לשלום - 19
 תהליך השלום לאן - 21
 תומכים בהסדר ומתנגדים להסדר - 30
 השלמת הציונות או קץ הציונות - 30
 משאל עם, העם והכנסת - 30
 התהליך השלום והפסיכולוגיה - 30
 יד אחת לשלום ויד אחת על ההדק - 31
 משבר ופתרון במשא ומתן - 32
 תהליך המדיני לקראת שלום - 33
 הסכם עזה ויריחו ומה הלאה - 34
 הגולן והשלום - 35
 שלום וטרור - 36
 קשיים בתהליך המדיני - 37
 נצרים, שלום וביטחון - 39
 הצעה חדשה לתהליך של שלום - 54
 עתיד השיחות בין ישראל לפלשתינאים - 57
 שלום לשלום שלום לגולן - 63
 זכותנו וזכותם על הגולן - 63
 עקירה או פינוי - 63

בעד הגולן, בעד השלום - 63
 משאל עם לעתיד הגולן - 63
 הכל התחיל בהסכם אוסלו - 68

■ שואה וגבורה

לקחי השואה בראי התיאטרון - 8
 לקחי השואה והגבורה בביה"ס - 12
 הסטוריה, גרמניה, עיראק וישראל - 17
 ישראל וגרמניה - 27

■ תיאטרון

סינדרום ירושלים - 1
 סאלח שבתי - תיאטרון או גזענות - 3
 לקחי השואה בראי התיאטרון - 8

■ תקנונים בבית הספר

האם צריך תקנון כיתה - 11
 כיצד לחבר תקנון לבית הספר - 12
 תקנון מועצת תלמידים - 14
 חוזה בין מורה לתלמידים - 18
 זכויות וחובות החייל והחיילת - 21
 חובות וזכויות בתקנון בית הספר - 25
 מעורבות תלמידים והשתתפותם - 35
 הצעה לתקנון ברוח דמוקרטית - 53
 הזכות לכבוד בתקנון בי"ס - 55
 כבוד וזכויות בתקנון - 56

■ תקשורת

חופש עיתונות וביטחון המדינה - 2
 העיתונאי והאתיקה - 5
 השפה העברית מכסה טפח - 10
 עברית בתקשורת המונים - 11
 חופש ביטוי בחברה - 15
 האופנוע והתקשורת - 15
 סודות צבאיים בתקשורת - 16
 טלוויזיה אמריקאית בשרות עיראק - 17
 אתיקה מקצועית בעיתונות - 19
 חופש ביטוי וחופש עיתונות - 22
 כותרות בעיתון (ציונות וגזענות) - 22
 ללמוד לקרוא בין השורות בעיתון - 32
 מה מלמדים סקרי צפייה בטלוויזיה - 32
 דמות האישה בטלוויזיה - 41
 חיסיון עיתונאי בחברה דמוקרטית - 48
 התקשורת כרשות להגנת הצרכן - 49
 שיקולים עיתונאים ואחריות חברתית - 57

■ תרבות

סינדרום ירושלים - 1
 חינוך מסורתי בבית הספר כללים - 2
 סאלח שבתי - תיאטרון או גזענות - 3
 מצעד הפזמונים ואקטואליה - 4
 האם הזמר המזרחי מקופח - 8
 לקחי השואה בראי התיאטרון - 8
 שירת דרוווש בבתי הספר - 65
 נעמי שמר מלכת הזמר העברי - 82
 "שפוטים" של הסולויר - 82